

ВАСИЛЬ АТАМАНЮК

У МЕНЕ І СЛІВ НЕ БУЛО...

У мене і слів не було.
Жаль мов собака стис горло:
— Та ти будеш фрейтарем, хло!
Наш віт потішав мене гордо.
Набили нас хуру селянських хлоп'ят,
А фурманом був старий Зейда.
І сонце і кров — все упало до п'ят,
І кожен був білий мов крейда.
Не плакала мати... Де брати вже сліз?
То ж стільки тих літ пережито!
Рипів, наче плакав, немазаний віз,
Побільшував біль нарочито.
І доки конята і рижий візник
Тягли із села нас байдуже —
Згадалися літа: всі дні і всі сни,
Затянулись лиця й калюжі.
І врешті туман любу стать заволік
Німої, сумної матусі...
Не знав я тоді, що кидаю навік,
Що більше назад не вернуся.
Забрав мене цісар і Зейда одвіз,
Вкрили молодість літа, мов скиби.
...Рипів, наче плакав, немазаний віз,
Побільшував біль нарочито...

Я ЗГАДУЮ...

Я згадую часом минуле,
Часто в майбутнє лечу,
Душа, немов губка набухла —
І скільки там втіхи й плачу!
Що-вечора присмерки сині
Чешуть волосся мені,
І все, що прожито вже нині,
Згоря на вечірнім огні.
І все, що зустрінеться завтра,
Займається дальнім огнем.
Життя — розікладена ватра
І в неї наш вік ми несем.
Що-вечора присмерки сині

Розчісують чуба мені,—
Я чую, як близьке щось гине
В неясній, глухій далині.
І може - б я з розпачу плакав,
І може - б долоні я гриз,
Коли - б з догорілого шлаку
Вогні вже нові не знялись.
Чергуються дні з вечорами,
Чергує надія і сум,
Вогонь свій до чорної брами
І я, як усі, донесу.
Я згадую часом минуле,
Часто в майбутнє лечу.
Душа, немов губка набухла —
Ой, скільки там втіх та плачу!

ЛІБЕР РАБІНОВІЧ

*

Україно... Степ та поле
чорноземні розляглись.
Їх одмухують тополі,
оперізує їх ліс.
Рівний степ... як на долоні,
небо — синяя гора,
по степу мчать бистрі коні,
по степу лунає храп.
Іду. В серце ллється радість,
ллються хвилями пісні...
і лунає гімн Дніпра десь...
Чи то в казці, чи ві сні?
К - га - к - га - а — гегочуть гави,
мітингують: степ — сельбуд,
та цілуються заграви
з небом, з вітром на степу.
Он колонії навколо,
чую близький крик коня...
Гей хутчіше, бал - аголо,
„степових“ своїх ганяй!
Сонце гасне. Небо літне
вже сховалось в синій млі...
Тпр - ру! і стали коні пітні
і приріс віз до землі,
все сховалося у пільмі,
з днем і степ уже зомлів.
А навколо — степ та поле
чорноземні розляглись.
Їх одмухують тополі,
оперізує їх ліс.

Колонія Сейде - Менухо

ТАМАРА БАРАБАШ

ТРИВОГА

Ну, щось мене заливає, щось мене мучить,
руки, очі, тіло простягну, віддам.
Хай усе, що маю, з цілим світом лучить —
все моє бажане й краще там.
Можу я стратити тільки пута,
а вірю, — вибороти вільний шлях.
Нам чорне, мертве, немиле забути,
Нам квітку кожному мати в очах.
Дайте мені зброї! Дайте мені зброї!
ні хвали, ні цілунків, ні любих слів.
Великої, великої тривоги оттакої
жага в мені не одної дитини,
жага мільйонів років, світів.
Дайте мені зброї!

ЛЮБОВ

Каміння — це м'язи, як нерви драти
слова — гудки, сірени і дзвяк,
і очі, очі — вікна, і що тут
гречаного лану казка?
А очі твої, як льон, такі сині,
як мак, соковиті уста.
Я так би пестила твого сина
дитину свою, — ну, встань!
Скажи, що ти хочеш жити, горіти,
змагатися за нове.
— Під ноги тобі буду стелити
непокору, тіло живе.
Кожен крок землею, жаданим тілом
болючим, родючим моїм!
Ну, так би до смерти, а все-б хотіла
бджолою з тобою, з ними — в рої.

(Уривок із ліричної поеми „Хлопчик“)

Випливає сивий парус
Хмарки чіткої у небі,
підганя отару шляхом
на домівку з лугу — з бору.
Парус плине — не долине
до смуглястих стежок шляху,
розкида похмурі плями
по - над полем, по - над житом.
Йде отара, поспішає
по домівках розбрестися :
розчиняй, матусю, фіртку,
приголуб свого малого.
А чабан ген - ген за полем
розкида кругом пожежу,
на болоті по - за шляхом
загорнувсь в одержу сизу.
Стогнуть сосни, грізно носить
вітер зелень, як одержу,
поскидав вбрання із бору
і сміється ненажерно.
Вітер стогне все лютіше,
скупчив хмари по - над лугом,
розкидає всі копиці
і летить, летить мов кіньми.
Розірвало хмару чорну,
чорну воду оснопило, —
грізно, люто вдарить громом
по - над шляхом, по - над лугом...
Змовк, заплакав — покотились
сльози буйні, як пшениця,
Затопили стежки в лузі
і покоси затопило.
Тихо - тихо... Чутно: сльози
із очей великих сиплять,
заливають буйну поросль,
дику поросль над рікою.

Великий виграш

НАРОДНЯ П'ЕСА НА 5 ДІЙ

ДІЄВІ ОСОБИ:

Шімеле Сорокер — кравець з діда-прадіда. Людина середніх літ. Любить наспівувати.

Еті-Мені — його жінка. Цікава єврейка.

Бельке — їхня дочка. Моторна дівчина.

Мотл Косий } хлопці - кравці.

Копл Фалбон }

Оскар Соломонович (реб Ошер) Файн — єврей, багач, аристократ із червом та з лисиною.

Гертруда Володимировна (Голд) Файн — його дружина. Зелена як трава.

Соломон Оскарович Файн — його синок, вродливий хлопець.

Ковтун — за управителя у Файна. Гниляк.

Соловейчик — новомодний сват. У кепці.

Голдентоллер — директор банку.

Гімельфарб — бухгалтер. Слизькоязыкий.

Вігдорчук — колишній музикант. Людина з думками в голові.

Рубінчик — колишній парикмахер, його партнер.

Перл — торгує борошном і меле, як млин.

Мендл — лакей. Колишній наймит — тепер лакей.

Ейхевед — покоївка. Дівчина з гонором.

Шмул-Йосі — м'ясник. Здоровенний єврей в різницькому хвартусі.

Мейше-Велвул — вимазаний оселедцями бакалійник.

Члени общини, панове й пані і взагалі чоловіки та жінки.

Діється в єврейському місті на Україні перед війною 1914 року.

ДІЯ ПЕРША

Велика кімната, умебльована по-робітницькому. Довгий стіл. На столі накидано матерії, валяються великі ножиці й оцупок крейди.

Побіля столу сидять два парубки Мотл Косий та Копл Фалбон, заглиблені в роботу, й зітхають.

Коло вікна стоїть машинка до шиття. Двоє дверей: одні — надвір, другі — до кухні.

1

Мотл Косий. Гоям на голову! Чого ти зітхаєш, Копле?

Копл Фалбон. А ти чого зітхаєш, Мотле? Тобі так можна?!

Мотл Косий. Давай об заклад вдаримо, що я знаю, чого ти зітхаєш!

Копл Фалбон. А як знаєш, то чого - ж ти питаєш? (Мовчанка).

Мотл Косий. Копле! Коли ти забожишся, що нікому не говориш і слова, то я тобі скажу щось...

Копл Фалбон. Ось тобі (протяга йому руку) моя рука!

Мотл Косий (озирається). Копле! Доки ми будем грати у піжмурки? Навіщо ця комедія? Час уже нам побалакати раз назавжди. Що нам з того? Нічого та й усе! Адже обидва ми кохаємо одну дівчину, що аж чортам у пеклі душно!..

Копл Фалбон. Ти маєш на думці Бельке? (Спускає очі).

Мотл Косий. Ну, й розумний же ти, не взяв би тебе дідько! А кого - ж я маю на думці? Рабинівну?! Уже - ж не іншого кого, як не хазайську Бельке на думці маю. Так отак-о: або я, або ти! Не братися - ж обом нам з одною дівкою! Як ти гадаєш, Копле?!

Копл Фалбон. Гадаю я, що ні.

Мотл Косий. Бодай би я так жив, як ти такий розумний! Кого, значить, вона кохає, того й вибере. Це тобі ясно?

Копл Фалбон. Авжеж, що так! Що - ж тоді робити?

Мотл Косий. Коли так, то я тебе люблю! Тоді інший кінець є.

Копл Фалбон. Який, наприклад, кінець, Мотле? Що за кінець?

Мотл Косий. Ми кинемо жеребки: будемо тягти вузлики. Хто вузлик витягне, той і буде щасливий. Ти це вшолопав?

Копл Фалбон (киває на ознаку згоди головою).

Мотл Косий. А коли так, то ми повинні записатись, що те, що ми зробили, святе навіки - вічні! І ми повинні тягти в - одно, допомагати один одному в скруті й напружити всі сили, щоб Бельке була наша, цеб-то, щоб вона стала або моєю, або твоєю! Так справі край? А дай - но свою руку!

Копл Фалбон (протягає руку).

Мотл Косий. А дай - но сюди й пику свою! Хоч поцілую я тебе...

(Цілуються смачно й голосно).

2

Знадвору відчиняються двері й ввіходить Бельке.

Бельке (з пачкою полотняного краму. Кладає пачку на стіл, скидає брилик, чепурить волосся й лагодиться сидати до машинки). Мотле Косий! Копле Фалбон! Чого ви сидите, як женихи? Чого ви не розмотуєте пакунка? (Обидва хлопці кидаються до пакунка. Бельке сміється).

Мотл Косий (до Бельке). Ми вас хотіли запитати про одну річ...

Копл Фалбон (зітхає). Ну - да, запитати про одну річ.

Бельке. Обидва про ту саму річ, чи кожен про особну?

Мотл Косий. Це річ одна, але вона стосується до кожного зосібна... до нас обох.

Копл Фалбон. Таки до нас обох, значить...

Бельке (затуляє вуха). Тра-та-та-та-та! Коли ви будете казати обидва разом...

Мотл Косий (до Копла). Дай мені: я казатиму!

Копл Фалбон (до Мотла). Кажи... Кажи!..

Мотл Косий. Ой, Бельке! Що ви знаєте? Ми вже давно лаштуємось...

Копл Фалбон (зітхає). Ще з минулого року!...
Мотл Косий (до Копла). Ож не перебивай! Або я, або ти!...
Копл Фалбон (до Мотла). Ну, кажи, кажи!... Хто-ж тобі не дає?
Мотл Косий (до Бельке). Так ми хотіли спершу погмоніти з тате...
Копл Фалбон. З хазяїном тоб-то!
Мотл Косий (як не їсть очима Копла)... а потім поклали: ні! не годиться! Насамперед треба погмоніти з вами...
Копл Фалбон... бо ми-ж не знаємо, хто з нас двох...
Мотл Косий (до Копла). Чого ти вихоплюєш у мене слово з рота? Бельке. Ша! Ви знаєте, що? Давайте кидати жеребки: вузлики тягти. (На хусточці до носа в'яже вузлики). Хто вузлик витягне, той буде говорити.
Мотл Косий. Ой, щоб вам жити так, Бельке—серденько! Ми тут ось допіру змовились між собою вузлики тягти...
Копл Фалбон. Не на те, кому говорити, а на інше діло.
Бельке. На яке діло?
Копл Фалбон. Що ми... що ви...
Мотл Косий. Оце так розповів! (Кривить його). Що ми!.. що ви...
Ось я!..
Копл Фалбон. Ну, кажи ти! Кажи!
Мотл Косий. Так ми і змовились: як ми не знаєм, хто... це, значить, кого... тоб-то: хто кого... так щоб перше ми кидали жеребки: хто вузлик витягне, той щоб вас... тоб-то... щоб ви того... Пху! Як він не дає говорити!
Бельке. Ха-ха-ха!

3

Знадвору відчиняються двері.

Еті-Мені (вкочується з великим кошиком, повним всякого зілля з базару. Хлопці кидаються до роботи. Бельке—до машинки). Тате ще нема? (Береться до кошика, спорожнює його). Часник пішов угору, хай бог рятує. Хоч трішки щастя, що цибуля дешева... А говориш з ним, так він в один голос:— „тільки часнику!“ Ось він, хлібодавець наш, легко згадати нам месію!

4

Виходить Шімеле Сорокер. На голові чудернацький великий картуз. На плечах старий рудий рипсовий лапсердак. Тільки увійшов, зараз же скидає лапсердак і світить білими рукавами: ще й нитку з талескотну видно спід кацавейки, що замість жилета, з великими кешеннями та з голками на лацкані. В бороді заплутались білі нитки. З шиї звисає в нього довгий сантиметр. Шімеле чіпляє на ніс окуляри. Ярмолка на голові ледве-ледве виглядає з-між густого волосся. Він береться просто до ножиць, намалювавши спершу крейдою на чорній матерії, що виготовлено її на столі. Ріжучи, наспівує під ніс.

Шімеле-Сорокер. Наш брат—ножиці й утюг! (До жінки). Що ти казала: месія?

Еті-Мені (внісши в хату два горщики, сідає обік і чистить картоплю). Я кажу: легко згадати нам месію... Про часник саме гомоніли, а ти ввійшов.

Шімеле-Сорокер (креслить крейдою). Прирівняла! На городі бузина, а в Києві дядько — тим я тебе полюбив, що на вербі груші. (Дочка й хлопці сміються).

Еті-Мені (зняковівши). Він небилиці плете, а вони скалять зуби. Чи хоч знаєш ти, з чого ті смішки?

Шімеле Сорокер. То що, як ні? Коли йде мова про часник, так хіба що?!

Еті-Мені. Я кажу, що чи часник, чи золото — все одно, а ти - ж любиш часник...

Шімеле Сорокер. Так ото через те має прийти месія? (Стукає об стіл). Де мої ножиці? (Знаходить ножиці). Агось вони! (Бере ножиці й ріже по лінії. Що - хвилини знімає з шиї сантиметр і наспівує лісеньку. Обидва хлопці й дочка підтримують).

Еті-Мені. Зараз ось прийде закуція: отой гарний приказчик від прекрасного хазяїна, халера прийшла - б йому на голову й хазяїнові на руки й ноги! І на синка хазяйського також!.. (Обидва хлопці сміються).

Шімеле Сорокер. Що тобі до хазяїна? Чи він винен, що має квартиру, а ми сидимо в ній? (До хлопців). Може - б ви краще взяли за утюги?! Зараз має прийти хазяйський синок на примірку пальта. (Хлопці беруться за утюги). Я сказав йому на сьогодні, так треба додержати слова: Шімеле Сорокер — не з тих кравців, що їм... ножиці й утюг — наш брат!

5

Відчиняються двері, й ввіходить Соломон Файп, чепурний, вигодуваний і прибраний з ніг до голови, як лялечка.

Шімеле Сорокер. Легенькі на спомин! Тільки-тільки що гомоніли про вас!

Соломон (розмовляє здебільшого по - російському). Неужелі? (Дивиться на Бельке). По крайній мере, хоть добром wspominali?

Еті-Мені. А що? Лихом вас — боронь, боже! — згадувати? Що ми маєм до вас?!

Соломон (до кравчихи). Очень рад! (До кравця). А що чути, дорогой, про мій летній костюм?

Шімеле Сорокер. Ваш літній костюм?! Щоб я був так забезпечений у платі за квартиру вашому татові, як ви забезпечені в літньому костюмі!

Еті-Мені (чоловікові). Може - б ти таки побалакав з ним, щоб він перебалакав із своїм батьком, щоб батько побалакав з тим гарним приказчиком, щоб той був такий добрий, щоб не докучав з платою за квартиру.

Шімеле Сорокер (знямає з вішалки літній костюм і приміряє на Соломона білий піджак). Щоб мені цей рік так жить, як воно на вас лежить: як вилите! Коли беру я клптик роботи, то я дивлюсь, щоб воно було ножиці й утюг — наш брат — щоб мені цей рік так жить!

Еті-Мені. Амінь.

Шімеле Сорокер (втішається з піджака). Я - б навмисне хотів, щоб у що - найбільшому магазині готового вбрання та дали вам такий клптик роботи! Хай їм зависне, ножиці й утюг — наш брат!

Еті-Мені. Амінь.

Шімеле Сорокер (до жінки). Хай ім'я його благословене буде. Амінь. Ти в синагозі, — присвятилася -б ти! — що розамінькалась?

Соломон. Так коли?

Шімеле Сорокер. Коли це буде готове?! Коли-б мені вже так готовим бути з платою за квартиру, що мушу я платити вашому татові, бо управитель ваш допоминається — жити не дає. Може -б ви погмоніли з вашим папашею, щоб...

Соломон (перебиває його). Ето меня не касается!

Шімеле Сорокер (до жінки). Він каже, що до батькових справ він не встряває.

Соломон (до кравця й до кравчихи, не зводячи очей з Бельке). До свідання!

Шімеле Сорокер (проважаючи його, вклоняється). До свідання! Прощавайте! Поклон вашому папаші. Скажіть йому, хай не клопочеться: я йому, як бог поможе, скоро, мабуть, виплачу.

Еті-Мені (гукає вслід). Ще й з великою подякою.

Соломон (спустивши голову, коло дверей вже). Ето меня не касается. (Виходить. З хвилину в хаті німа тиша: кожен робить своє діло).

6

Еті-Мені (чистить картоплю). Дідько -б не вхопив його, коли -б він папаші добре слово за нас мовив!

Мотл Косий (гладить). Яблучко від яблуньки недалеко одкотиться!

Копл Фалбон (плює на палець і на утюг). Буржук буржуком і здохне!

Шімеле Сорокер (кладе ножиці коло хлопців). Буржук? Хотів би я побачити, що сказали -б ви, голодранці, коли -б у вас був батьком реб Ошер Файн: чи кращі -б ви були? Аби тільки язиком ляпати! Буржук! (До жінки). А ти теж критиками зацікавляєшся, Петі-Меті? (Приглядається їй до горщика). Ти, здається, інтелігентну роботу робиш, так ото ж чисть. Хіба ти знаєш инше діло, як не картоплю?! (Приспівує).

Що в неділю бульба!

В понеділок бульба!

У вівторок бульба!

Еті-Мені. А тобі це не до смаку? Може -б смажених голуб'ят з марципанами?! (Кидає чистити картоплю і дрібно кришить її, перекладаючи з одного горшка в другий).

Шімеле Сорокер. А що ти думаєш? Коли бог схоче, то в нас і сьогодні смажені голуб'ята з марципанами будуть: сьогодні -ж — друге травня. Сьогодні вже можна знати... (Дивиться на дзигарі на стіні). Ще десяти годин нема, а то -б я послав у банк спитати, скільки вибрав мій квиток.

Еті-Мені. Ха-ха-ха. Скільки вибрав! Поперідь узнай, чи вибрав він що, а тоді вже: скільки?

Шімеле Сорокер (скидає окулярами на жінку). Так? Розумнице моя! Що мій квиток вибрав, так цього не треба мені й питати!

Еті-Мені. Звідки ти знаєш це? Тобі листа хто писав?!

Шімеле Сорокер (поглядає з усмішкою крізь окуляри, як людина, що знає якийсь секрет). Коли-б ви знали, що за сон мені снився, то перестали-б словами бавитись! Але що з вами говорити?! (Розстібає капавейку, що замість жилета, розв'язує бокову кешеню з середини, витягає звідти хустинку, що вмотано в ній рудий папірець, потертий і засмальцьований). Ось слухайте, що за сон снився Шімеле! (Всі кидають роботу, налагодившись слухати). Я не люблю сяких-таких снів! Коли Шімеле сниться сон, то є що послухати, ножиці й утюг — наш брат! (Скидає окуляри). Сниться мені, — слухайте-ж! — що стою я собі отак коло свого столу, як бачите ви мене оце, з своїми ножицями та утюгом і прикроюю клаптик роботи „сукняний принц альберт“ на вісімдесят чотири аршини. Стою отак собі я з ножицями в руці, підвожу очі й дивлюся просто навпроти себе... Бачу: дерево посеред хати.

Бельке. Дерево посеред хати?

Шімеле Сорокер. А на дереві рясніють золоті червінці.

Бельке. На дереві червінці?

Шімеле Сорокер. Золоті червінці. От обзиваюсь я до маме. „Еті-Мені! — кажу я. — Бачиш червінці?“ Вона каже: — „бачу“. Я й кажу: — „що-ж ти мовчиш?“ А вона мені каже: — „що-ж мені робити?“ А я кажу: — „полізь — вибач мені — наверх на дерево й труси, а я — кажу я — збиратиму“. А вона каже: — „сам лізь! Чого-б я лізла?“ Я й кажу: — „Чого-ж ти боїшся? У тебе — боронь боже! — нічого не одпаде!“ А вона каже: „щоб у ворогів моїх цілими шматками одпадало!“

Еті-Мені. Брехня! Цього я не казала!

Шімеле Сорокер (до жінки). Ну, й корова! Це-ж сон! (До дочки). Оце ось квиток. Як дошиєш оце на машині, поклопочись: навідайся до банку. Ти-ж знаєш, де!

Бельке (працюючи). До приватно-комерційного?

Шімеле Сорокер. До приватно-комерційного! І покажеш їм оцей квиток. Не віддаси, а тільки покажеш... І спитаєш, скільки я вибрав.

Еті-Мені (не кидаючи своєї роботи). Ще раз: скільки? Комедія з ним!

Шімеле Сорокер (роздратовано). Річ непогана, хто на комедії розуміється. Як мені сниться сон, так вона торочить мені: комедія! Вона думає: просто устав я оце вранці і з якоїсь радости намовив себе. Хоч я й кравець, але щоб вибрати великий виграш, мені розуму вистачить, як і великому багачеві. Та й це-ж уже — героїство: держати квиток аж двадцять літ, гинути за копійку, а квитка не збувати. Це може тільки Шімеле Сорокер, наш брат — ножиці й утюг! (Гладить і наспівує в цей час якусь пісню під ніс. Хлопці піддержують його. Після мовчанки до дочки). Ти вже скінчила? Тепер можеш іти. (Передає їй обережно квиток). Гляди тільки, щоб — не дай бог! — не згубила квитка! Це — гроші! І багато грошей! (Бельке виходить).

Еті-Мені. Шіме? А скільки це?

Шімеле Сорокер. Що?

Еті-Мені. Та оцей великий виграш, що ти кажеш!

Шімеле Сорокер (наставляє на неї свої окуляри). Як я тобі скажу, то так ти й знатимеш? Двічі по сто тисяч.

Еті-Мені (злякано). Двічі по тисяч сто?

Шімеле Сорокер. Не двічі по тисяч сто, а двічі по сто тисяч! Ой, ці жінки мені. Тільки в книжки - б їх посписувати!

Еті-Мені. Таке! Так уже й комедія зо мною!?

Шімеле Сорокер. А що-ж? Зо мною?

8

Відчиняються двері. Виходить Ковтун — приказчик, чорнявий молодий чоловік, трохи сутулий, в новому ввесь від ніг до голови, але на ньому все тіліпається, як лантух. Коли говорить, посміхається. Раз-у-раз хапається за довгі рукава й закачує їх. Замість *ш* вимовляє *с* і балакає хутко-хапливо, мов ковтає нежовану страву. На голові в нього парші, зачісані ріденьким довгим чорним волоссям. Завжди потіє.

Шімеле Сорокер. О! Легкі на спомин! Тільки що балакали про вас!

Ковтун. Чи хоч добре що? Хе-хе! (Розглядається на всі боки).

Еті-Мені. А що-ж? Погане що про вас будемо балакати?!

Шімеле Сорокер (показує йому на стілець). Сідайте, пане Ковтун.

Ковтун. Спасибі, я не сидіти прийшов, хе-хе! Я прийшов по ділу... (Оглядається, шукає когось). Ви-ж, мабуть, знаєте, мабуть, по віщо я прийшов?

Еті-Мені (стежить за його поглядом). Бодай ми не знали так! Кого ви шукаєте, хотіла-б я знати? Вчорашнього дня?!

Ковтун (наче не чує). Сьогодні вже друге травня. Хе-хе!

Шімеле Сорокер (протягає нитку й лиже палець). Я маю добру ознаку, що сьогодні — друге травня, бо вчора тягли квитки: хто виграє... (Дивиться на дзигарі).

Ковтун. Які квитки тягли? (Закурює товсту сигару).

Шімеле Сорокер (закашлюється від Ковтунової сигари). Почом ви платите, пане Ковтуне, за ваші цурупалки?

Ковтун. По-перше, не кличте мене: пане Ковтуне, — хе-хе! — а кличте мене на справжнє ім'я: Юхиме Пантелеймоновичу! Так мене всі кличуть...

Шімеле Сорокер. Не гнівайтесь, Юхиме Панталоновичу!

Ковтун. Не Панталонович, а Пантелеймонович.

Шімеле Сорокер. Хай буде й Пантелеймович! Ви вірите у сні, чи ні?

Ковтун. А чому й ні? Он мені снилося колись, що виривають зуб, то в мене таки вмерла сестра ще перше, ніж снився сон. Навпроти чого зайшло це на балачку? (Оглядається). Де це ваша дочка, що її не видно? (Хлопці презираються).

Шімеле Сорокер. Моя Бельке? Ось вона прийде. (Зітхає). Ой, коли-б тільки бог схотів, так я сьогодні — багач і насипаю отаку-от шапку грішми! (Показує обома руками).

Ковтун. Чи ти ба! Це-б річ була непогана, і було-б таки — хе-хе! — дуже-дуже до діла?

Шімеле Сорокер (оглядає його). А що-б же саме було до діла?

Ковтун. Вам не треба-б було відстрочувати з тижня на тиждень, з місяця на місяць. Але-ж звідки в вас візьметься таке багатство? Багатий дядя помер у вас в Америці, чи що?!

Шімеле Сорокер (одкладає набік роботу). Ні, мій дядя в Америці ще житиме до ста двадцяти літ. (Дивиться на дзигарі, що на стіні). Іще от з півгодини, то ми й дізнаємось. Я маю — розумієте ви мене? — виграшний квиток маю я.

Ковтун (здивовано). Ви маєте виграшні квитки, маєте ви? А як приходиш за платою за квартиру...

Еті-Мені. Квитки? Один-однісінький квиток, та й той лежить заставлений, у закладі ще за царя Гороха! Вороги-б мої мали те, що він має з цього квитка!

Шімеле Сорокер. А все таки такий квиток може вибрати великий виграш. Ніхто не знає, хто завтра пан.

Ковтун (зводиться з місця). Коли ви думаєте з цього плату за квартиру виплатити мені, то помиляєтесь, мій любий! Виграшні квитки не виграють. Сміття! Це банки та контори повигадували. Швидче оця-от стеля впаде на вас!..

Еті-Мені. Кішка вмивається, а добра людина добра бажає. Хай грім на голову впаде моїм ворогам! Чи ти чував таке?

Ковтун. Жінки ви! Це говориться так просто за-ради жарту!.. Хазяї мої трохи більше квитків мають, і ні один ще з них не виграв. Про такі справи забудьте й думати! Шукайте краще краю, як би за квартиру плату дістати, бо мушу вам сказати — хоча мені й не до душі це — що (дивиться на дзигарі) через півгодини я прихожу до вас із судовим приставом і викидаю вас з квартири. (Слова ці падають, як грім. Усі, як скам'яніли. Ніхто не може вимовити й слова, хіба що Еті-Мені).

Еті-Мені (встає й підходить до Ковтуна). Викинути? З приставом?! Що значить: викинути? Ще й з приставом! Свобода цибулі? Шімене! Чого-ж ти мовчиш, Шімене? Я й сама також потраплю до Файнів. Я їх питаю, чи це годиться викидати сусід, що живуть уже кілька літ? Я їх...

Ковтун (руки в кешені). Не ремствуйте, моя любя пані! До Файнів, як ви говорите, це аніяк не стосується: це покладено на мене. Це я подав на вас жалобу. Це я привожу до вас судового пристава, і це я з квартири вас викидаю, коли ви не виплатите мені за три місяці за квартиру!

Шімеле Сорокер. Ага! Це, значить, ви? Як так, то йдїть же ви к бісовій мамі, наш брат — ножиці й утюг!.. (Бере його за комір ззаду і викидає за поріг. І звідти чути: кілька душ гомонять).

Через хвилину входить Шмульт-Йосі — м'ясник, здоровенний єврей в різницькому хвартусі, за ним Мейше-Велвул — бакалійник, вимазаний в оселедці, і Перл, що торгує борошном, уся, як стій, у борошні.

Шмульт-Йосі. Хто це шпурнув так цього... Він трохи не повбивав усіх нас! Щастя, що я турнув його назад так, що в його аж зуби всі повилітали!

Шімеле Сорокер. Це я йому показав, що там за порогом є! Сідайте, реб Шмульт-Йосі! Сідайте, реб Мейше-Велвул! Що нового чути в світі?

Шмульт-Йосі. Спасибі за ласку, але нам нема коли сидіти: ми прийшли по гроші. Ви-ж мусите знати, мій коханий кравче, що я вам завжди давав м'ясо — не кістки!

Мейше-Велвул. А я вам давав бакалію...

Еті-Мені (до Перлі). Сідайте, Перл! Чого ви не сідаєте?

Перл. Спасибі! Насиділися вже. (Сідає й меле, як млинок). Ви думаете, чого я прийшла? Мої вороги, й наші вороги, і нас усіх вороги щоб мали отак часу шматочок хліба зїсти, як я маю час свою крамничку з борошном залишати та ходити старі борги правити, як учорашнього дня шукати! У мене-ж нікого нема, щоб кинути на кого крамничку. Може вітер і занесе яку нетечу, може... Бо син пірнув у книжки: день і ніч тільки книжки та книжки. А дочка в хаті... Хата? Що — хата?! Хто — хата?! Провалля — не хата! А тим часом бачу я: Мейше-Велвул іде... Мейше-Велвул — бакалійник. — Добридень! — Добридень. — Куди це? — Він і каже: — До кравця. До Шімеле-Сорокера по гроші.. А я й питаю його: — У його вже є гроші? — А він і каже: — А ну-да!..

Еті-Мені (до бакалійника). Що значить?

Мейше-Велвул (хоче почати розказувати). Це справа така: сват Соловейчик...

Перл (не дає йому говорити й меле). Раз так, то треба йти, думаю я, собі, бо не слід мені за копченину та за брилянти: за борошно слід мені, а борошно це — що-найнеобхідніша річ. От лежить хліб... (Угледіла на полиці півхлібини, встає, бере її і меле далі). Оцю хлібину спечено з мого борошна. Мое добро! Моя кров! Життя моє! Хіба у мене є що, крім того засічку борошна? Коли кожен та всякий прийде до мене та братиме, братиме у мене наборг, то що мені залишиться, що? Де я візьму заплатити у млин, де? Хто мені буде утримувати дітей, хто?

Еті-Мені. Ша! Дайте ще кому вимовити слово! (До Мейше-Велвула). Що ви щось сказали: сват Соловейчик?

Мейше-Велвул. Сват Соловейчик казав мені, що він має для вас гроші.

Шімеле-Сорокер (до жінки). Що це за халепа?

Еті-Мені. А знать його морока!

Перл. Я-ж не навіжена, я?!

10

Відчиняються двері, й виходить сват Соловейчик, єврей у картузі, що правда, в потертому, в куцому піджаку, правда, не в новому, в широких штаних, хоч і в куценьких, у покривлених чоботах.

Шімеле Сорокер. Благословен будь всякий, хто приходить, пане-свате! Легкі на спомин! Допіру, ну, от-от сієї міні згадували ми про вас.

Соловейчик. Неужелі?

Еті-Мені. А скажіть мені, пане Соловейчику, що мені те „неужелі“ — шмелі. Що це ви задзвонили по місту, що маєте за- для нас гроші?

Соловейчик. Ой! Скільки грошей! (Показує обома руками). Ви собі й уявити не можете! Це — що-нібудь особено! (Цілує пучки).

Шімеле Сорокер. Мабуть, хтось нашу донку сватає: я вже свата Соловейчика добре знаю. (Хлопці — кравці ззираються, беруться за утюги і голосно зіхають).

Соловейчик. Що за питання? Але куди з тим сватанням! Це що-нібудь замічательно! Щоб мені так у злагоді жити з вами і з жінкою вашою, коли кажу вам хоч слово неправди. Я вам розкажу, хто це, а ви, коли вам не дуже душно, як поподумаєте собі, то вхопитесь обома руками. Одне тільки недоречи, що людей забагато. (До сторонніх). Ізвініте, гаспада! (М'ясник та бакалійник одходять геть набік, а Перл сидить, як і сиділа. Соловейчик підходить до неї). Ізвініте, мадам!

Перл (ані з місця). Що мені „ізвініте“? Хто мені „мадам“? Ви принесли, кажете, кравцеві гроші?! Де ваші гроші? Мені слід, за борошно слід мені! Не за брилянти! Хлібину оцю, що бачите ви, спекли з мого борошна. Моє добро! Моя кров! Життя моє!

Соловейчик (одпихає од себе перекупку — борошняницю, що меле — не вгаває). Наслання якесь ця борошняниця. Возмутительно! (До хазяїна) Жених, що я пропоную вашій доньці, людина самостійна. Він має добру посаду.

Він — найголовніший управитель будинків. Одне слово, ви його добре знаєте. Це — управитель цього дому, Ковтун. (У хлопців повипадали утюги з рук. У хаті шарварок).

Шімеле Сорокер (аж підскачив). Оцей Юхим Панталонович?! Оцей паскуда, що я його допіру витурих з хати, ножиці й утюг наш брат?!

11

Ввіходить Бельке.

Бельке (сама не своя: всилу-всилу обертає язиком). Тату! Велика радість!

Шімеле Сорокер (кидається до дочки). Га? Що? Скільки?!

Бельке. Великий виграш! Найбільший виграш!

Шімеле Сорокер (зовсім ошалів). Еті-Мені! Ти чуєш?!

Еті-Мені (сплеснувши руками). Боже!

Перл. Що і що? Ще яке лихо?! Вей із мір!

Шімеле Сорокер (сам не свій). Панове! Кажіть мені. Мазл-тов! Мій квиток вибрав! Великий виграш! Найбільший з усіх виграшів! (Починає гасати по хаті).

Перл. Пустіть! Пустіть! Де?

Соловейчик (одпихає Перл). Ізвініте, мадам! (Хоче сказати щось. Усі інші тільки дивляться мовчки, остовпівши. Мотл Косий та Копл Фалбон стовпилися в куточку, перелякані й мовчать).

Бельке (і досі в брилику. Весело й піднято). Все місто знає вже про це. Директор, бухгалтер, Файни — всі вони зараз прийдуть сюди.

Еті-Мені (сплеснувши руками). Усі сюди?! Вей із мір! (Наче ві сні сідає на стілець і втирає хвартухом піт).

12

Відчиняються двері. Ввіходить Гімельфарб — бухгалтер, за ним Голдентоллер — директор.

Гімельфарб. Де тут кравець?

Шімеле Сорокер (виступає гордо). Кравець це — я.

Гімельфарб (озирає остовпілу публіку. До кравця). Ви уже знаєте? Ваш квиток, що в нашім банку, виграв великий виграш. Наш банк, приватно-комерційний — найщасливіший банк у світі: вчетверте вже через наш банк виграють! Кожен, що бере в нас квиток, має шанси на виграш. Ось стоїть директор, пан Голдентоллер. Може ви не вірите?

Голдентоллер (озирає всіх. До кравця). Ви це той... той... Сорокер? Ви знаєте вже?! Мазл-тов вам! Мазл-тов!

Перл (спершу до банкира, потім до інших). Люди добрі! прошу вас... Що тут сталось? Що за мазл-тов? Хто дитину тут породив, чи заміж вийшов, чи заручився, чи що?!

Соловейчик (одпихає її). Ізвініте, мадам! (Стискає кравцеві руку). Поздравляю! (Починає з ним цілуватися).

13

Ні живий, ні мертвий вбігає Ковтун.

Ковтун. Га? Що? Таки правда? Хіба я що казав? Та й треба-ж було вам так турбуватися? Можете сидіти собі тут та й ще сидіти! Осьде й сам хазяїн тут. (Одходить набік і губить мову).

14

Реб Ошер Файн (подає руку директорові і більш нікому. Перекидається з ним кількома словами. До кравця звертається віддалеки). Мазл-тов вам, пане Сорокер! Я дуже радий, дуже радий, що в моїй хаті пішло вам на щастя!

15

Ввіходить Соломон.

Реб Ошер Файн (до сина). Ти чуєш? Це таки правда!

Соломон. Скільки? Двесті тисяч?! (Очі йому блищать. До кравця віддалеки. Очима шукає кравцеву дочку). Поздравляю! Поздравляю! (До Бельке. Елегантно шаркає ніжкою). Надто я радий за вас! Очень рад! Очень счастлив, мадмуазель Сорокін!

Бельке (й досі ще сама не своя. З усмішкою). По-перше: не Сорокін, а Сорокер. А по-друге: чого це ви такі раді?

Соломон. Бо... помімаєте лі? (Хоче сказати щось, озиряється і бачить установлені на себе дві пари очей хлопців — кравців. Хлопці одходять геть набік і розмовляють проміж себе спотиху).

Мотл Косий. Ну. Копл? Що ти заспіваєш тепер?!

Копл Фалбон. Що-ж мені співати? Пофортунило чоловікові. Ураз зробиться буржуком, мілійонщиком!...

Мотл Косий. Від щирого серця не заздрю їм! А що-ж тепер нам робити?

Копл Фалбон. А ти хочеш, щоб-що було?

Мотл Косий (дивиться на нього з хвилину). Ти таки корова... у вигляді коняки!

Реб Ошер Файн (до кравця). Може, вам треба грошей?

Гім'ельфарб (підскакує). Грошей? Ні! Ні! Дозвольте! Гроші в нас у банку. Ви маєтеkonto в нас, контокоррент!.. (Дивиться на директора. Усі присутні говорять разом).

Шмульт-Йосі—м'ясник (до кравчихи). Так скільки вам прислати м'яса?

Мейше-Велвул—бакалійник. Це так: як бог дає ложку, так люди цебром.

Перл (почула, що йде річ про гроші. Продирається до реб Ошера Файна, а потім до директора). Що? Платять гроші? Гроші мені хоч і зараз! Я—вдова. Мені за борошно слід, а борошно—річ що-найнеобхідніша. (Рахує на пальцях). Поперідь за все—руб двадцять за рожеве борошно, шістдесят п'ять копійок—за житнє... і ще раз шістдесят п'ять, і ще раз шістдесят п'ять.

Соловейчик (відтручує її). Ізвініте, мадам! (Побачивши Соломона коло Бельке, до кравця). Послушайте. Ну, й маю я для вас ідею! Зовсім нову ідею. Ну, что-нібудь особенново! Щоб мені так у злагоді жити з вами і з жінкою вашою!

Шімеле Сорокер (як навіжений, бігає від цього до того, перекрикує всіх). Стривайте! Стривайте! Я вам... я вам усім покажу, хто такий Шімеле Сорокер! І що Шімеле Сорокер може! І що означа, ножиці й утюг—наш брат! (До жінки). Ну, Еті-Мені, що ти скажеш? Що мені сниться сон?!

Еті-Мені. Авжеж. Хіба ти мала дитина?

Шімеле Сорокер (скидає окуляри. До дочки). Дітки мої! (Розкриває обійми, цілує й плаче).

Тихо спускається завіса.

ДІЯ ДРУГА

Велика кімната навзірець кабінету. Має вигляд магазину меблів. Яких тільки меблів на світі немає, вони тут є. Усе нове. Усе блищить.

1

Господар Шімеле Сорокер зодягнений в нове все й елегантно: шовковий халат шойно від кравця, кольоровий жилет з оксамиту з золотими гудзиками. Усе нове, шойно з-під утюга. Сорочка аж сяє біллю. Борідка в Сорокера дуже підстрижена. Золоті окуляри.

Без ярмолки. Дотеперішнього кравця всилу хіба пізнати.

Його жінка Еті-Мені в шовках уся та в оксамиті з оздобою з мережева. На шії брилянти. В ухах великі брилянтові серги. На всіх восьми пальцях мигтять персні.

Він держить книжку, хитається й читає: з великим, очевидячки, інтересом. Вона просто так собі сидить, втішається з свого вбрання.

Еті-Мені (до чоловіка, співаючи). Шімеле! Шімеле! (Він не чує. Вона—ще раз так само, наче співаючи, тільки голосніше). Шімене! Шімене!

Шімеле Сорокер (одірвався від книги. Кривить її на той тон, що й вона). Шімене! Шімене! Семене Макаровичу, а не Шімене.

Еті-Мені. Семене Макаровичу! Скільки показує твій золотий годинник?

Шімеле Сорокер (випягає золотий годинник). Десять і три чверті. А що хіба?

Еті-Мені. Нічого. Просто так... За три тижні перед цим ми ще не знали, що наш квиток вибере великий виграш. (Хрустає кожен палець зокрема й любує з своїх брилянтів. Мовчанка). Шімене! Шімене!

Шімеле Сорокер (повертає до неї голову). Іще раз: Шімене?! Куряча голова! Скільки разів на день треба вбивати тобі в голову: Семен Макарович! Семен Макарович!

Еті-Мені. Не ремствуй, Семене Макаровичу! Що ти там робиш?

Шімеле Сорокер. Ти - ж бачиш, що я роблю?! Читаю. (Не може одірватися од книги).

Еті-Мені. Бачу, що читаєш. Я питаю, що ти читаєш?

Шімеле Сорокер. А як скажу я, хіба ти знатимеш? Я читаю, оповідання читаю я...

Еті-Мені. Що за оповідання читаєш ти?

Шімеле-Сорокер. Не оповідання, а так просто: опис, критика, Одчепись! (Хитається й читає далі).

Еті-Мені. Ти, мабуть, встав сьогодні з лівої ноги! Як ти саме тепер лихої волі, то я боюсь, що ти читаєш і сам не знаєш, що?

Шімеле Сорокер (одно хитається). Уяви собі, що я вже таки знаю, що читаю! Я читаю критику одного глузівника, що висміює весь світ, а звуть його: Шодем-Алейхем.

Еті-Мені. Шодем-Алейхем? Як нема чого робити, то й це — робота! Що йому той світ?

Шімеле Сорокер. Про світ йому байдуже, але він описує тут одного кравця, що поневірявся в злиднях і враз виріс та й став багатцем.

Еті-Мені. Його батькові діло! Ну, а далі що?

Шімеле Сорокер. А далі — нічого. Так він глузує з нього і з його жінки. От байстрюк! Чистісінький тобі наш брат!

Еті-Мені. Лихо-б моє та йому на голову! А що йому до тієї жінки?

Шімеле Сорокер. Він глузує з обох їх по саме нікуди! А з неї, з кравчихи, він робить чисту лемішку, вітер йому в бік!

Еті-Мені. А хай йому болячка! Я-б таке паскудство і в руки не взяла і взагалі, що це за робота: ні з сього, ні з того сіда євреї читати книжку! Наче в суботу по обіді. Та ще й хитається!

Шімеле Сорокер. А що-ж? Як я трохи не божеволію! Коли-б я мав яку роботу. Наш брат ізвик робити!

Еті-Мені. Ти вже доволі наробився. Хай уже вороги твої за тебе роблять! (Мовчать). Шімене! Пху! Хотіла сказати: Семене Макаровичу! Куди ми сьогодні ввечері підемо?

Шімеле Сорокер. Може, хочеш в тріатер?

Еті-Мені. Фе! Тріатер! (Позіхає). Нудота! Я не розумію й слова. Коли-б хоч ще по-людськи грали!.. Краще в люзіон!

Шімеле Сорокер. В кінематограф, думаєш ти? Стривай, ось я зроблю гешефт із фільм-компанією, то ми тоді ходитимем та й ще ходитимем: і без копійки грошей!

Еті-Мені (улесливо). Ти не ремствуватимеш, що я тобі скажу щось?
Шімеле-Сорокер. Я? Ремствувати?! Чи дуже я ремствую?
Аби тільки доладу!.. Можеш казати.

Еті-Мені. Мені не до душі оце товаришування з двома жуликами, що знюхався ти з ними!

Шімеле Сорокер. Хіба ти знаєш їх, що узиваєш жуликами?

Еті-Мені. Затим, що я не знаю їх, то я й боюсь, щоб вони не підвели тебе під монастир.

Шімеле Сорокер. Мене? Під монастир?! Сміття! Мене не підведуть! Я з ними роблю не аби-яку умову: вони в мене ось тут: у кулаці! Аж двадцять два пункти, ножиці й утюг наш брат!

Еті-Мені. Аж двадцять два пункти? А на двадцять третьому вони в тебе видурять гроші, як руками візьмуть.

Шімеле Сорокер (вже лютіючи). Язик собі відкуси! Корова! Прислухайся, що язиком мелеш! Хіба ти знаєш, що він у тебе меле?

Еті-Мені. Ото-ж і лихо, що з тобою й словом перекинутися не можна: зараз тебе хапають лютощі.

Шімеле Сорокер (б'є кулаком об стіл). Петі-Меті! Не дратуй ти мене! (Встає, проходиться кілька разів то сюди, то туди). Ти забуваєш, з ким ти говориш! Тобі здається, що ти ведеш розмову з Шімеле-кравцем! Ти забуваєш, що я тепер — не наш брат! Не наш брат — ножиці й утюг! Я вже тепер Семен Макарович Сорокер, один з найбільших, коли не найбільший багач у місті! (Сновигає сюди та туди. Серце йому втихає). Піді-но, послухай, що говорять про мене! А люди, що вхожі до мене? А гешефти, що пропонують мені, наш брат?

Еті-Мені. Для мене ти — такий, як і був.

Шімеле Сорокер. Ото-ж то й лихо! Треба більше поважання мати!

Еті-Мені. Так я зараз і вклонюся тобі!

Шімеле Сорокер (махнув рукою). Що з тобою балакати?! (Мовчать)
Де це наша Бельке? Хотів сказати: Ізабелічке.

Еті-Мені. Нащо тобі здалася Бельке? Думала сказати: Ізабелічке.

Шімеле Сорокер. Я хочу, щоб вона мені почту прочитала, хочу я...

Еті-Мені. Ізнову почта? Ти знов одержав почту?!

Шімеле Сорокер. Ще й яку почту! (Показує на стіл до писання. На ньому купа нерозпечатаних листів).

Еті-Мені. Дуже їй ті листи потрібні! Мабуть, від єврея, що вигнали його з села із жінкою та з дітьми... Та від вдови, що чоловік її на гілці через неї почепився... Або просто від дівчини, що їй кортить віддатись, а приданого в неї кат ма.

Шімеле Сорокер. Та й що ти собі думаєш? Таки й шкода її: ту саму дівчину.

Еті-Мені. Так ти повинен тоб-то забезпечити весь світ?

Шімеле Сорокер. Оскільки сили в мене стане...

Еті-Мені. Значить, для цього дав тобі бог великий виграш?

Шімеле Сорокер. А за-для чого-ж? Щоб їли ми суп та кашу?

Еті-Мені. На скільки-ж вистачить тобі його?

Шімеле Сорокер (вже зовсім лагідно). Дурко! Гешефт із фільм-компанією виважить все! Все місто мені заздрить. Кажуть, що справа пахне півмільйоном. Але що тямиш ти у мільйонах, наш брат?..

Еті-Мені. Добре тобі, що ти тямиш, бо ти - ж у мільйонах виріс! Шімеле Сорокер. А все таки ти бачиш це! (Сідає знов на своє місце, хитається і дивиться в ту саму книгу. Через хвилину стиха). Еті-Мені! (Через півхвилини — ще раз, тільки голосніше трохи). Еті-Мені!

Еті-Мені. Що я тобі за Еті-Мені? Його щоб кликали: Семен Макарович, а мене (кривить його): Еті-Мені! Еті-Мені!

Шімеле Сорокер (наче забитий). Що правда, то правда! Не гнівайся! Я зовсім викинув із голови, що тебе тепер звати: Ернестина Юхимовна.

Еті-Мені. Ти-ж на мене кажеш, що в мене куряча голова?

Шімеле Сорокер. Ти таки правду кажеш. Прошу прощення. Знаєш, чого я в тебе прохатиму, Ернестино Юхимовно?

Еті-Мені. А чого-ж, наприклад, ти прохатимеш, Семене Макаровичу?

Шімеле Сорокер (лагідно). Трішки вареннячка.

Еті-Мені. Ні з сього, ні з того: вареннячка? (Гукає вголос) Дівчино! Дівчино!

2

Обіч відчиняються двері й виходить Ейхевед. Держить себе з гонором.

Ейхевед. Ви мене кликали?

Еті-Мені. Ні. А кого-ж? Рабина?!

Ейхевед. Хіба я иншого ім'я не маю, як тільки „дівчина“?

Еті-Мені. А як „дівчина“, то тобі не до смаку? Дівчина — тобі не до вподоби?! (Дає їй ключі) На! Піди лишень візьми блюдец та принеси хазяїнові варення з розпечатаної банки, що прикрита блюдцем і об'язана хустиною.

Ейхевед. Скільки мені принести?

Еті-Мені. Ти-ж — кажеш ти — служила по багатих панах, то й сама мусиш знати, скільки багач уживає варення.

Ейхевед. Багачі усякі є. Є багатій, що лизькає із кінчика ножа, як птичечка, а є — вибачте на слові — багач, як та свиня: скільки-б не їв, все йому мало.

Еті-Мені. Бодай би тебе черви ззіли! Що за балачки в дівчини?!

Ейхевед (іде з ключами. На хвилину спиняється. До господині). Мене звати Ейхевед.

Еті-Мені. Ейхевед? Гаразд, що ти сказала. В землю-б пішла ти, Ейхевед! (Ейхевед виходить).

3

Еті-Мені (до чоловіка). Ця дівчина просто в вічі лізе! (Гукає) Мендл! Мендл!

4

Виходить Мендл — лакей у фракку при білій краватці з високим комірцем. Губи в нього чорні, широко й рясно пообростали. Голову держить трохи набік. Руки теліпаються, мов причеплені.

Мендл (осміхається). Це ви мене кличете?

Еті-Мені. А кого-ж? Рабиншу?! Іди-но, поглядай: я послала дівчину по варення, щоб вона там не дуже пристала, як голодна кішка до сметани.

Мендл (іде й вертається назад. Звертається до господаря). Пане! Свистуни там дожидають у передпокої.

Шімеле Сорокер. Які свистуни?

Мендл. Оті два, що з тріатра.

Шімеле Сорокер (кладе книжку) А? Вігдорчук та Рубінчик? Мої компаньйони з фількомпанії!? Чого - ж вони не входять?

Мендл (на його товстих губах з'являється усмішка). Бо я їх не пускаю.

Шімеле Сорокер (здивовано). Що значить: не пускаєш?

Мендл (цілком серйозно). Бо так заведено у багатів: як хто приходить, то, коли він в одязі бідній, дають йому по шиї й викидають геть, а як у гарній, то зараз треба панові доложити, і, аж потім, як пан звелить, щоб його впустили, то пускають.

Шімеле Сорокер (до жінки з захватом). Ернестино Юхимовно! Що ти скажеш на це? Наш брат...

Еті-Мені. Чи я знаю? Що ти з слугою став знечев'я теревені правити, а дівчина тимчасом вилопає там все варення! (До лакея) Іди: роби, що тобі велять.

Мендл (іде. Спинається. До господаря). Так як мені сказати їм?

Шімеле Сорокер. Кому?

Мендл. Свистунам.

Шімеле Сорокер. Дарма. Хай ідуть сюди. (Мендл — лакей виходить. На порозі зустрічається з Ейхевед, вмочає палець свій у варення й облизує, виходючи).

5

Ейхевед (б'є його по руці, підносить господареві варення і йде. Спинається. До господині). А далі нічого?

Еті-Мені. А ти хотіла ще що?

Ейхевед (примовчала). Як треба буде мене вам вдруге, щоб знали, що мене звати Ейхевед (виходить).

6

Еті-Мені (до чоловіка). Що це за наслання? Це якась кара єгипецька, не дівчина!

7

Відчиняються двері, і Мендл один - по - одному впускає Вігдорчука й Рубінчика, а сам виходить.

8

Обидва зодягнені чудово, виголені, як артисти, з циліндрами в руках. При рукавичках і в чудових краватках.

Шімеле Сорокер (встає й вітає гостей дуже люб'язно). Благословений будь всякий, хто приходить, гості мої! (До жінки) Ернестино Юхимовно! Скажи, хай ще дадуть варення та й вишнівки за одним заходом! (Еті-Мені неохоче підводиться й сама йде за вишнівкою та за закускою).

Шімеле Сорокер (до молодих людей). Дайте сюди контракт: ми його переглянемо. (Вігдорчук витягає списаний папір). Цеб-то дочка моя перегляне його: я, не вам кажучи, трохи куций в молитві... зате маю дочку. Бог мене наділив: удатна. Ви-ж її знаєте: вона в мене разом бухгалтер, приказчик, писар і все інше. Читає, пише й рахує, як вода біжить! (Підносить їм срібну коробочку з цигарками). Пане Рубінчику! Пане Вігдорчук! А-ну лишень, спробуйте цих цигарок! Це вже як цигарки, так інших таких і нема! Чистий наш брат! (Обидва молодчики встають і — кожен двома пальцями — беруть по цигарці). Так. То на чім ми, значить, зупинилися? Скажіть мені, прошу вас, любий мій Вігдорчук, і ви, любий Рубінчику, що я у вас питаю: як це ви, два молодики, — звиняйте, що кажу вам це так відкрито й просто! — як ви додумалися до такого золотого діла, як оцей фільм-гешефт?

Вігдорчук. О! Тут ціла історія!

Рубінчик. Що її можна розказати трьома словами, як ви нас бачите оце...

Вігдорчук (не дає йому говорити). Дай мені! Я їм передам трьома словами. Я і мій товариш Рубінчик — люди з думками в голові...

Рубінчик. З комбінаціями!

Вігдорчук. І ми завжди мали стосунки з театром. Я, наприклад, був колись музикою й музикою відомим: по всіх театрах грав. А мій товариш Рубінчик теж не аби-хто: він держав парикмахерську й ходив, було, в театр гримувати акторів. Я мушу в вічі сказати йому, цьому свистунові, що він, як загримує, було, кого, так це — натура! Отут і трапилась історія. Часи були лихі, — не тепер згадуючи, не вам кажучи, — то я найнявся грати в кінематографі. Граю ніч, граю я дві, граю три!... починаю я приглядатися: що за мудрація в тому кінематографі? А вийшло, що ніякісінької мудрації тут нема.

Рубінчик. Це сміх та й годі!

Вігдорчук (схаменувся). Тоб-то, що мудрація, то велика мудрація, але за-для того, хто знає, то й мудрація — не мудрація.

Рубінчик. А-ніякісінької!

Шімеле Сорокер. Я не розумію... Я людина проста, наш брат... Або молочне, або м'ясне! Або сюди, або туди! А в вас виходить: це ось велика мудрація, і це ось — сміх та й годі: а-ніякісінької мудрації! У мене в голові пішло все шкереберть!

Вігдорчук (до Рубінчика). Це твоя провина, що ти мене перебиваєш! Я їм хочу дати зрозуміти усю мудрацію, як слід!

Рубінчик. Ну, й дай їм зрозуміти. Хто-ж тобі не дає?

Шімеле Сорокер. Ні. Ви-ж повинні знати, що в нас до цього велика охота. Ще, як був я, не тепер кажучи, звичайнісінький собі „наш брат“, ми що-тижня ходили в люзіон, аби тільки було за що. А тепер з того часу, як ошастив нас бог великим виграшем, нема майже тієї ночі, щоб не ходили ми туди. Так я-б дуже хотів знати, — а тепер тим паче, раз я в цю справу з грішми встряваю, — де тут закопано собаку? В чім тут мудрація?! Тут мусить бути якийсь фокус!... Якийсь... (плюскає пальцями) якийсь наш брат!

Вігдорчук. Авже-ж, що тут є фокус!

Рубінчик. Фокус та ще й який!..

Вігдорчук (перебиває його). Не заважай бо! Ось я з'ясую їм всю справу достоту. Вони — чоловік з головою... Справа проста. Розгляділи ви, що за дверима проти сцени є лихтар з коліщатком? На коліщаткові, що крутяться там коло лихтаря, напнуто стрічку: довжелезну лину. (Показує руками).

Рубінчик (дивиться товаришеві в рот і хитає головою). Фільму тоб-то!..

Вігдорчук. А на лінві зфотографовано усі картини, що бачите ви на полотні. Тепер ви розумієте?

Шімеле Сорокер. Звиняйте!.. Стривайте на хвилинку! Я хочу, щоб і дружина моя чула це: щоб і вона знала цю мудрацію. (Повертається до жінки, що входить з іншої кімнати).

10

Слідом за Еті-Мені йде Мендл-лакей з підносом. На підносі карафки з червоним напитком та з чарочками. За Менделем йде Ейхевед також з підносом. На підносі слоїк з варенням, дрібненькі пряники, блюдечка й ложечки. Усе це становлять на стіл. Мендл і Ейхевед виходять.

11

Еті-Мені. Ось вам вишнівка! А це й варення! Можете брати, як хочете!

Шімеле Сорокер. Братимуть, братимуть!.. Авже-ж, що братимуть! (Наливає в чарочки й звертається до жінки). Ти хочеш послухати про мудрацію, що в тому люзіоні: чого воно крутиться, а ми все бачимо на полотні, що тільки не є на світі?! Сідай лишень! Ти щось почуєш... Ти - ж любиш це! Ти - б же днювала там і ночувала!

Еті-Мені. А ти тоб-то не любиш аніяк? (Сідає осторонь на м'якій кушетці, спирається на шовкові різнокольорові подушечки й складає руки так, щоб видно було коштовні прикраси на пальцях). Ну, будем слухати!

Вігдорчук (намагається сидіти лицем до мадам, а говорити — говорить до господаря). Так на чім же ми спинилися?

Рубінчик. Спинилися на фільмі: як коліщатко крутиться там коло лихтаря.

Шімеле Сорокер (до жінки). Над дверима зверху точнісінько навпроти полотна ти бачила лихтар? Так там є коліщатко... й крутиться... (Показує руками, як воно крутиться. Бере карафку, налива три чарки. Чащує. До гостей). Хай собі воно крутиться, а ми тимчасом спробуєм на губи. Лехаїм! Лехаїм! Хай же бог дасть, щоб було раз назавжди — наш брат! (П'є. Гості тільки пригублюють). А тепер смаліть далі!

Вігдорчук. Значить, іще раз, коротко... (Малює обома руками). Отут маєте полотно.

Рубінчик. Звичайне полотно.

Вігдорчук. На полотні нема нічого.

Рубінчик. А-нічогісінько!

Вігдорчук. По той бік полотна немає теж нічого...

Рубінчик. Теж ні-чогісінько! (Шімеле Сорокер дивиться на жінку з великим дивуванням).

Еті-Мені (не йме віри). Це вже бабі своїй ви розкажіть! Що значить: нема нічого?! Хіба не ходимо ми в люзіон? Мало грошей на його викидаєм? Інший справив би собі натомість, сама не знаю, що! А вони кажуть, що по той бік полотна... Ми-ж не маленькі діти, що нам будуть розказувати всякі казки?!.

Вігдорчук (усміхається). Вибачайте, мадам! Ми — спеціалісти: ми робимо на цьому день і ніч. Ми здоров'я й життя на це уклали.

Рубінчик. Це — наша професія.

Шімеле Сорокер (до Вігдорчука). Коротко! Ну? Смаліть далі!

Вігдорчук. Значить... Нічого. Найголовніше це — коліщатко, що там навпроти лихтаря... (Повертається лицем назад, показує рукою на двері. Всі повертаються до дверей) ...що на йому крутиться стрічка.

Рубінчик (крутить рукою). Фільма тоб-то.

12

Відчиняються двері, й відбувається така сценка: кілька євреїв рвуться, щоб увійти, а Мендл-лакей стримує їх обома руками.

Мендл-лакей. Одну хвилину потривайте, поки я доложу.

Євреї (разом всі). — Що мені: доложити?!

— Хто мені доложить?!

— Ми ходимо по пожертви на бідну місцеву талмуд-тойре!

Шімеле-Сорокер (гукає на лакея) Дурний Мендюк! Вітер би тобі спереду у саму пику! Що тобі ці люди! Пусти їх! (Мендл одступає, але показує євреям на голови рукою, щоб поскидали шапки. Євреї вагаються, чи їм скидати шапки, чи ні. Двоє скинуло, а два ні. Ідуть повагом).

Еті-Мені (до євреїв). Що ви скажете?

Шімеле Сорокер. Сідайте! Можна і в шапках: ми ще не гої. Ми поки-що євреї ще... (Євреї сміливішають, сідають).

Один із них (перший член общини. Звертається до кравця). Ми прийшли до вас, реб Шімеле, бо чули, що, відколи бог послав вам, ви не перестаєте давати. А ми — члени тутешньої школи бідних, і нам треба жертв, треба нам...

Еті-Мені (береться за кешеню. До євреїв). Нащо така велика передмова? Кажіть, що вам треба пожертви, і вам дадуть. Здача в вас буде?

Євреї (весело, разом усі). З чого?

Еті-Мені (витяга срібну монету). З семигривеника.

Євреї (здивовано один з одним переглядаються. Не мають, що й сказати).

Шімеле Сорокер (схоплюється. Міниться на лиці: хоче шпурнути всю свою злість на жінку, але стримується й говорить до євреїв із сміхом). Жінка моя не вчула — ха-ха-ха! — що ви члени місцевої талмуд-тойре! Вона, мати, думала, що просто так собі: пожертва для євреїв. Ходім, я вам дам! (Витягає маленький ключик з кешені із жилета, підходить до залізної шахви, порастає хвилину, виймає пачку: чотири четверті й дає євреям). Нате! Оце вам жертва. І впишіть у книгу моє ім'я... Справжнє ім'я! Єврейське ім'я! Шімен син Мейєрів Сорокер дарує місцевій талмуд-тойре сто карбованців. (Євреї встають усі: дуже здивовані, дякують широко).

Один із них (на тяжку силу видобуває з себе кілька слів). Реб Шімене! Ми кажем: — „ти нам життя дав, нас піддержав, і ми живі й до цього

часу". Відколи тутешня талмуд-тойре талмуд-тойрою, це — церша сотенна. Хай вам бог дає сто літ щастя і всякого добра! Амінь!

Євреї (всі). Щастя і всякого добра! Амінь! (Просяються як - найширіше і виходять).

13

Настрій розбито. Еті-Мені горить, як у огні. Шімеле-Сорокер почуває себе негаразд. Ходить по хаті й спинається.

Шімеле-Сорокер. Так, так... Неймовірна мудрація! Вигадали ж люди: стрічка, полотно, фільм — і це живе! Ворушиться, наш брат! (До молодих людей). Так де ми, значить, зупинилися? Ага! Щоб не забули!.. Ще є один пункт, що моя жінка ні в яким разі не допустить. (До жінки). Ернестино Юхимовно! Я хочу, щоб у контракті стояло певно, що ти і я, і наші, наприклад, родичі мають право ходити в — який ми хочемо! — театер... і коли ми хочемо: чи вдень, чи вночі, безплатно, тоб-то не платючи ні шеляга.

Еті-Мені (ламає руки). Хороша річ! В контракті ще цього нема? Вігдорчук. Забули вставити.

Рубінчик. Мадам! Сказано уже і буде!

Еті-Мені (зриває своє серце на ньому). Так ви говорите? А як до чого справа дійде, то скажете, що знать не знаєте!.. Знаєм ми теперішній світ! Ми також розуміємо, що значить: голова йде обертом!

Шімеле Сорокер. Так ти кажеш, щоб оце вставити. Я теж кажу, щоб вставити. (До Вігдорчука, показує йому на стіл до писання). Закачайте, будь ласка, рукава і впишіть!

Вігдорчук (кидається до столу, дописує на папері, потім читає). „Ми, нижчепідписані, додаємо ще пункт, що пан Сорокер, пані Сорокер чи інший хто з їхньої фамілії має право чи вдень, а чи й вночі ввходити і сидіти в кожному з наших кінотеатрів безплатно, без грошей“. Задоволені?

Шімеле-Сорокер (дивиться на жінку).

Еті-Мені. Я хочу, щоб у контракті й сестра моя Фейгл стояла. Вігдорчук. Мадам! Стоїть же: фамілія Сорокер?

Еті-Мені. Її хвамілія не Сорокер! Її хвамілія: Вишкрьобенко!

Рубінчик. Мадам права.

Шімеле Сорокер. Коли так, то повставляйте, усіх родичів і ще й знайомих.

Еті-Мені (зривається). Знайомих?! Коли мало, на тобі й ще! Болячка їм! Вони не хворі, щоб і заплатити!

Рубінчик. Мадам цілком права! (До товариша). Пиши! Впиши мадам Вишкрьобенчиху й дітей її.

Еті-Мені. Ні! Вона хай, а діти — ні! Вона має таких дітей, що хай їм скрутиться! Один більший шелихвіст, як другий!..

Рубінчик. Мадам права! Пишіть! Мадам Вишкрьобенчиха і край!

Еті-Мені. Яка мадам! Гарна мадам! Обідрана злидарка, азох ун вей їй!

14

Ввходить Бельке, зодягнена звичайно, як і завжди.

Шімеле Сорокер. Добре, що ти нагодилася. А йди сюди! Прочитаєш мені контракт: чи тут усе є, що ми про нього вчора гомоніли? (Обидва молодики встають, вітають Бельке, дають їй контракт і сідають на місце).

Бельке (бере контракт). Чи можу я прочитати сама собі? (Сідає на стілець і читає про себе).

Шімеле Сорокер (до молодих людей стиха). Вона вже добре вміє: єврейське й руське, українське й німецьке... що тільки хочете!

15

Ввіходить Мендл з букетом.

Мендл. Ізабеллі Семеновні. Ще й картка!

Бельке. Мені? (Бере квітки).

Шімеле Сорокер (задоволений). Квітки?! Від кого це?

Бельке (читає картку). Соломон Оскарович Файн. Ха-ха-ха!

Шімеле Сорокер. Що-ж тут за сміх? (Лакеєві). Можеш іти.
(Мендл виходить).

16

Бельке. А що? Хіба не чудно?! Що це — ні впав, ні зачепився — подарунок: квітки? А де він був три тижні перед цим? Пам'ятаєш, як його прохали - благали, щоб мовив перед своїм батьком добре слово про плату за квартиру, а він знизав плечима (кривить його) — „ето меня не касается“. (Передає батькові папери). Контракт написано, як і балакали ми. (Показує на купу листів, що на столі). Це — сьогоднішня почта? (Бере листи). Я беру це до себе. Я там перегляну почту, а потім передам тобі. (Вклоняється молодим людям, що шпарко посхоплювалися, й виходить).

17

Шімеле Сорокер (до молодих людей). Чудна в мене дівчина! Інші-б на її місці в такій розкоші, при такому багатстві...

Еті-Мені. Кажі хоч: не тепер кажучи!

Шімеле Сорокер. Чи не добре? Га? Він хоче, і син хоче, і я теж хочу!.. Вже-б можна було бити тарілки та й справі кінець, а вона каже — ні! Вона подумає ще. (Обидва молодики дуже здивовані).

18

Мендл-лакей (з'являється й жує). Ота притика знов тут!

Шімеле Сорокер. Яка притика?

Мендл-лакей. Сват Соловейчик.

Шімеле Сорокер. Соловейчик? А де він?

Мендл-лакей. Отам в передпокої!

Шімеле-Сорокер. Так чом же він не входить?

Мендл-лакей. Я-ж вам казав вже, що я не вперше у багатій хаті. А в богачів заведено, що...

Шімеле Сорокер. Що треба спершу доложити. Ну, так ти-ж мені вже й доложив! Тепер іди, поклич його. (Мендл виходить).

19

Шімеле Сорокер. Ой! Це звичай та церемонії — чуєте ви? — в оцих стакратів, між нами кажучи, нехай нас бог скарає за таке слово!

20

Двері широко відчиняються. Мендл-лакей впускає свата Соловейчика, зачиняє двері й виходить.

21

Шімеле Сорокер. Благословен будь всякий, хто приходить, пане —свате! Легкі на спомин! Сідайте, пане Соловейчику!

Соловейчик. Ой і спека-ж сьогодні! Что-нібудь особен-ново! А хто—ці панове? Щось дуже знайомі. (Оглядає молодиків і згадує). А-а, це ті самі, що з театру! Це ви з ними зробили той гешефт, що всеньке місто тільки й говорить про це? (Подає їм руку). Як же ви ся маєте? Кажуть, що ви грошки гребете?! (показує обома руками).

Вігдорчук. Еге-ж, гребемо гроші! А в тім байдуже: заробіток є.

Рубінчик. Карбованця відкласти можна.

Соловейчик (до кравця). Оттакої! Та що ви їх слухаєте? Ви мене спитайте! Це—золотий гешефт! Це—колодязь, що його ніколи не вибрати до дна! Люди багачами робляться, а вони кажуть відкласти карбованця! (Обидва молодики розпливаються від задоволення).

Шімеле Сорокер (до свата). Так ви кажете, що в місті знають уже про фільм-гешефт, що я роблю? Може ви спробуєте нашої вишнівки?

Соловейчик. Что за вопрос? Всі знають, у всіх на язиці і всі вам задрять.

Шімеле Сорокер. Задрять?

Соловейчик. Щоб я так жив у злагоді з вами і з вашою дружиною! Що я? Вигадаю!? Тільки й балачки в кожного, що з вас буде мільонер! Хай вам бог помага! (До молодих людей). Семен Макарович самі люблять товсто заробити, і їм нешкода, коли й инший собі заробляє. Як селяни кажуть: живеш, то й людям давай жити! (До кравця). Тепер пішлося вам на щастя, Семене Макаровичу, так вам вже буде та й буде йти, як у святім письмі написано: коли почав ти падати, то й будеш падати!

Шімеле Сорокер (до жінки). Ти чуєш, що він каже? (Налива йому ще чарку).

Еті-Мені (дивиться на пляшку). Чую, не глуха! (До свата). Краще: що чути про ту справу, що ми знаєм?

Соловейчик (до кравчихи). І що-б там чути, мадам? Нехай би так і всім євреям! (До кравця й кравчихи). Вже коли Соловейчикові впадає в голову якась ідея, то хай ввесь світ до гори дрига стане, а він її втілить в життя! Оце допіру звідти від аристократів. Що вже вітали мене, мойо почитеніе! І „садітесь“, і цигарки, і лімонад, бо спека й сухо в горлі... —что-нібудь особенново! (Випиває вдруге й закусує).

Шімеле Сорокер (підносить йому портсигар з цигарками). Ви йдете, значить, оце від Файнів? Так на чім же там скінчилося?!

Соловейчик. Добре скінчилося! Якби вже так мені скінчити з усіма моїми партіями, що я висватую. Соловейчикові як упадає в голову якась ідея... (Запалює цигарку). Коли вам не дуже кипить, то я розкажу про сьогоднішній візит: як я прийшов, і що казав, і що вони

казали, і що я їм одказував, і що вони відповідали: про ввесь наш розговор! (Закачує рукава: хоче взятись до справи).

Шімеле Сорокер (йому не терпиться). Нащо мені, пане Соловейчику, ці розговори? Ви-ж знаєте, що я—простий наш брат я, і я люблю: як пошити, то й вигладити! Ви мені скажіть останнє слово: що найголовніше!

Соловейчик. Що-найголовніше, це—те, що вони покличуть вас до себе на візит. Там буде вся аристократія! Але спершу вони до вас будуть з візитом і, може, ще й сьогодні. Ой, і вміє-ж Соловейчик!

Шімеле Сорокер (до жінки). Ти чуєш? (Стиха). Треба всякої закуски наготувати! (До свата). Так ви певні, що вони будуть тут?

Соловейчик (запиває варення). Так само, як певний, що звати мене: Соловейчик!

Шімеле Сорокер. А бравий хлопець їхній також буде?

Соловейчик (додає останнє варення). Что за вопрос?

Шімеле Сорокер. Він, тоб-то сам, значить, старий вам сказав?

Соловейчик. Таки сам він, старий, значить, мені сказав. „Ми будем—каже він—у пана Сорокера з візитом,—каже він.—Може й сьогодні ще. Все-ж таки він—каже—був колись сусідом нам“...

Шімеле Сорокер. Отак таки й сказав? (До жінки). Иди-ж, дглянь, щоб усе було! (Еті-Мені виходить).

22

Соловейчик. Отак таки! Отак таки й сказав! Щоб я жив так у злагоді з вами і з жінкою вашою! Що ви думаєте? Соловейчик—хлоп'я якесь? Ще тільки треба мені перебалакати з вами сам-на-сам. (До молодих людей). Ізвініте. (Одводять Шімеле на бік). Дві слові. (Обидва стоять спереду).

Шімеле Сорокер. Я знаю наперед, що ви хочете мені сказати! Ви хочете зо мною говорити про придане: скільки я даю.

Соловейчик (говорить тихо). Щоб ви мені здорові були, які ви розумні! Ви, мабуть, думаєте, що це вони хочуть знати або жених? Боронь, боже! Просто так! Коли вже надіходить справа от-от-от, то може,—панімаєте?—мене питають, а я-б то щоб стояв, як телепень?!

Шімеле Сорокер. Ви-ж добре знаєте: вона в мене одна, і після моєї смерті все—її.

Соловейчик. А все-ж таки?

Шімеле Сорокер. П'ятдесят тисяч наготовлено за-для неї в приватно-комерційному банкові... Цеб-то тричі по п'ятдесят тисяч, але п'ятдесят тисяч це за-для неї спеціально! А як вона в мене одна, то, коли покличуть туди—щоб ви мені простили!—наш брат... (Обидва молодики прислухаються).

Соловейчик. Чепуха! Хто тут про такі речі говорить? Ви ще, як дасть бог, будете жити та й жити! Ви повинні жити, бо ви робите багат добра! Про це знають: добро скрізь чути! Так значить: п'ятдесят тисяч? Це готівкою?!

Шімеле Сорокер. Хоч бери й рахуй! У мене лихої звички нема: пусті слова й обіцянки. В мене, коли кажу я: „даю“, так даю! Це—розумієте ви мене?—наш брат!..

Соловейчик. Одне слово, ми про все вже перебалакали. Следовательно, я можу йти вже далі. Іще я мушу бігти й бігти, балакати й балакати. Бувайте здоровенькі й робіть гарні гешефти! Прощайте! З божою поміччю незабаром і заручини. (До двох молодиків). Бажаю вам: по півмільйона на вашу долю, а компаньйонові вашому цілий мільйон... До свіданія! Прощайте! (Виходить).

23

Шімеле Сорокер (до молодиків). Вибачте мені. У моїй хаті — щоб не наврочити! — все нові люди та нові гешефти. А тепер треба взятися до власного свого гешефту. (Надіває окуляри, заковчує рукав і йде до столу). Треба, значить, робити делікатну роботу: „покласти батька“. (Підписується на папері. За ним становлять свої підписи обидва компаньйони). А тепер, значить, тра дати вам грошей: дрібняку трохи. (Підходить до залізної каси). Але я мушу вам сказати, любі мої компаньйони, що готівки — і не говорити-б такого! — в мене нема. Залізну касу я таки маю, але таких грошей я в себе дома не держу. На те тут — розумієте мене? — є банк... (Відчиняє касу й виймає чекову книжку). Приватно-комерційний банк! Там я держу увесь свій капітал, а коли мені треба, і скільки мені треба, то я випишую чек, і мені видають. (Кладе чекову книжку на стіл). Що вже й казати: коли доводиться писати по-українському, я куций у молитві. Для того маю дочку. Вона в мене, як ви вже знаєте, справдешній мій бухгалтер.

24

Ввіходить Еті - Мені.

Шімеле Сорокер. А кликни сюди Бельке на хвилинку! Вона повинна мені черкнути дещо...

Еті-Мені. Ізабелічке? Кажись, що її нема дома... Ось я підудивлюсь (Виходить).

25

Шімеле Сорокер. А кепсько, — чуєте ви! — коли людина сліпа. Коли не тямить писати по-українському, то гірше ще, як без окулярів! (Мовчанка) Але — ша. Знаєте, що? Може-б ми так зробили: може-б були ви такі добрі?! Он вам чорнило і перо. Ви-б дали собі клопіт сами виписати оцей чек! Которий краще пише з вас? (Вігдорчук і Рубінчик обидва кидаються до письмового столу. Вігдорчук береться за перо й чернило. Шімеле накладає на ніс окуляри, тикає пальцями на чековій книжці, як людина, що тямить, як писати чеки). Отут ось з правої руки — бачите — потрудіться поставити цифрами: 15.000. Одиц і п'ять і три... Так! І три нолі... Отак! А там внизу проставте словами: п'ятнадцять тисяч. „Карбованців“ не треба... Вже стоїть? Отак-о! Так ви проставили? Тепер дайте, будь ласка, перо сюди, то ми ще раз „покладемо батька“. (Ще раз заковчує рукава й підписується помалу: аж потіє) Ху! Аж утомився сьогодні, пишучи! (Махає чеком у повітрі) А хто винен? Таки-ж мій тато, він самісінкий: — земля йому пером! — не хтів мене учити писати. Мене якби

вчили писати, тоб з мене був одним-один писака на весь світ. А прикладом є те, що візьміть ви що-найбільший гешефт на цілий світ, то я його з одного погляду вкмітую.

Вігдорчук (прощається). У вас бо-ж неймовірні здібності!

Рубінчик (прощається). Хист! Особливий хист!

Шімеле Сорокер (дуже вдоволений стиска їм руки). Ой, же-ж і шкода, що моєї жінки тут нема! Вона-б хоча послухала, що люди кажуть! (Передає чек Вігдорчукові. Рубінчик дивиться на чек. Вігдорчук штовхає товариша ліктем, вкладає чек собі в бумажник, помітно нервується, застібається і лагодиться йти).

Вігдорчук. Ми в вас забрали стільки часу!

Рубінчик. Надурили вам голову!..

Шімеле Сорокер. Що ви говорите? Ми-ж гешефт зробили з божою поміччю!

Вігдорчук. Ще й путній гешефт!

Рубінчик. Що аж блиском блищить!

Шімеле Сорокер. Так чого-ж ви говорите! А коли так, то перед тим, як іти, треба випити ще по чарці оцієї вишнівочки (наливає три чарки, стоячи) і побажати собі, щоб цей півмільйончик не барився, а місто щоб знало, що значить наш брат! (Чаркуються і п'ють навстойки) Тепер ви можете іти здорові й будьте щасливі! (Вігдорчук та Рубінчик як-найпривітніше прощаються з ним і виходять. Шімеле їх проважає до дверей).

26

Через хвилину входить Еті-Мені.

Еті-Мені. Ось зараз Бельке прийде сюди (оглядається). А де ті дві халепи? Уже пішли? А хто-ж тобі написав, що треба? Чи ти відклав надалі?

Шімеле Сорокер. Що за відкладини? Я відкладати не люблю! У мене: як пошив, так і вигладив, наш брат!

Еті-Мені. Та хто-ж тобі написав?

Шімеле Сорокер. Вони-ж таки сами. Я їм проказував, а вони писали.

Еті-Мені (спліскує руками). Писали? Хто зна, що вони там написали! Не міг ти подождати Ізабелічке!..

27

Тут саме входить Бельке.

Бельке. Я вас прошу: не кличте ви мене Ізабелочке, а кличте дійсним моїм ім'ям: Бельке, як мене й звати!

Еті-Мені. Вже? Оце тобі й святові кінець! Та-ж ми не ті, що колись були!..

Бельке. Ото-ж то й лихо, маме, що не ті, що колись були! А виходить, що ми—такі самісінькі, як і були, але ми думаєм, що ми—не ми: ми робим те, чого не слід, ходим туди, куди не слід, вітаєм не того, кого-б нам слід у себе вітати. А той, що—рівня нам, наш дійсний друг, того ми не пускаєм і на порі!..

Еті-Мені (до чоловіка) Вона щось так заплутано говорить, так химерно, що й толку не добрати!

Шімеле Сорокер (до жінки). Де вже тобі добрати, що ми балакаєм? (До дочки) А все таки одне до одного не стосується. Коли запросять нас до Файнів із візитом (я й не кажу про те, коли вони сами будуть до нас з візитом!), ти - ж, мабуть, не відмовишся з нами піти? Як не казати, а реб Ошер Файн...

Бельке. Це ми побачимо! Ми ще подумаєм: або піду, або і не піду!

Шімеле Сорокер (скипівши) Що значить: не підеш?! А я де? Батько я, чи ні?!

Еті-Мені (хоче їх помирити). Ну, що бо це? Диви! Ведмедя ще не вбив, а шкуру вже дере! Файнів у нас поки ще не було, і нас до них не кликали ще і до биття тарілок ще далеко!..

Шімеле Сорокер (лютішає ще більше) Мазл-тов! Так і вона тобі тут! (До жінки) Хто тебе просить всюди зводити на мир? (До дочки) З тобою ми не будемо сваритися: адже до цього часу не сварилися. Ми, наш брат, знаєм, що краще добре, ніж лихе. Скажи ти мені, дочко, що тобі поробилося, відколи бог нас ошастив великим виграшем? Бо щось не бачу я, щоб ти була веселою, у настрої щасливою... Немов не я це вибрав найбільший виграш!

Бельке. А ти чого хотів? Щоб танцювала я на вулиці?!

Шімеле Сорокер. Хіба хто каже: танцювати на вулиці? Я думаю собі: ти-б мусіла щось так... (показує пальцями) щось... жить... щось...

Бельке. Я тобі усю правду скажу, тате! Раз ти мене зводиш на те, то я й скажу. Мені не до душі! Мені ніщо не любе, ніяка річ не до серця. Все — через силу! Кожна річ — через силу! Того, що хочу я побачити, я не можу. Того, що бачу, я не хочу. Не можу я розкрити свого серця, бо ви не зрозумієте мене: не хочете мене ви зрозуміти. Не хочете мене ви зрозуміти й не можете, бо великий виграш так вам баки позабивав, що вам невидно й світу перед себе! Що біле, вам здається чорним, а що є чорне, воно вам видає за біле!..

Шімеле Сорокер. Тоб-то виходить, що це — нещастя, що вибрав я великий виграш?

Бельке. Кому щастя, а кому й нещастя! (Майже крізь плач). Ваше щастя — мое нещастя!..

Шімеле Сорокер (повторює її слова). Наше щастя — її нещастя! . (До жінки). Що ти скажеш на це? Ти розумієш щось?

Еті-Мені (до чоловіка). Ти - ж кажеш, що тільки я не розумію, а ти розумієш усе? Це-ж вона тобі говорить, вона тобі дає почути, що вона не хоче йти до багачів: вона не любить їх!..

Шімеле Сорокер (спаленівши). Ти кажеш: „так“, а я кажу: не так! (Піднявши тон). Як я кажу: йти, то йдуть! (Б'є кулаком об стіл). Наш брат — ножиці й утюг!

Бельке (хапається за голову). Лишенько мое! (Тікає).

Еті-Мені. Ну? Навіщо це тобі здалось?! Роздратував дитину!

Шімеле Сорокер (схопився, як опечений) Петі-Меті! Не розлютовуй ти мене!..

Еті-Мені. Скажи ти мені: ти застрахуєш мене своєю лютістю?
Шімеле Сорокер. Поважання! Язик за зубами держать!
Здається, знаєш ти, хто наш брат!..

Еті-Мені. Чи ба, як високо несеться!.. Голка та нитка поклін
тобі передають!

Шімеле Сорокер (сам не свій). Мені ти кажеш таке слово?!
Мені?! Що кожен шапку зніма, як я йду вулицею!

Еті-Мені. Кожен, тільки не я! Для них ти може й пан, а для
мене кравець! Партач!

Шімеле Сорокер. Мовчи, халепо! Бо я тобі покажу, хто я!..

Еті-Мені. А зась?! Не діждеш!

Шімеле Сорокер. Пху на тебе!

Еті-Мені. Пху на тебе!

29

Відчиняються двері, й з'являється Мендл - лакей.

Мендл-лакей (жує) У залі вас чекають гості.

Шімеле Сорокер. Які гості?

Мендл-лакей. Пан Файн і пані Файн.

Шімеле-Сорокер (враз отверезівши). Чого-ж ти мовчиш? (До жінки)
Ернестино Юхимовно! Вели поставити самовар! Вели подати вишнівки,
вина й варення!.. Усякого варення! (Хоче йти).

Еті-Мені (тягне чоловіка назад). Куди ти летиш? Хочеш вітати в
халаті таких гостей? (До лакея) Чого стовбичиш ти, як пришелепуватий?
Ти - ж бачиш, що хазяїн у халаті? Неси йому сюди сурдуд. (Мендл
виходить).

30

Еті-Мені. А я піду тимчасом вітати гостей! (Чепуриться перед
дзеркалом і виходить).

31

Мендл вносить чорний сурдуд і натягає на хазяїна. Шімеле Сорокер застібається на всі
гудзики, схиляє голову й вклоняється: робить репетицію: як він увіде й представиться
перед високоповажними гостями. За спиною в нього Мендл - лакей точка в точку малпує
його. Широко ступаючи, пускається Шімеле Сорокер до дверей. Так само цибавши, йде
за ним Мендл.

Завіса падає.

ДІЯ ТРЕТЯ *)

Передпокій. У ньому столик, дзеркало, вішалка й корзинка для ципків, дзигарі на стіні
й зо два плетених стільці. Обабіч дверей. У задній стіні також двері.

I

Коло них стоїть Мендл-лакей, а біля нього в позі залежності — два хлопці - кравці
Мотл Косий та Копл Фалбон втирають на собі піт, торгуються із Мендл - лакеєм, що за-
сунув руки в кешені, жує і уявляє з себе людину, що ніби має багато дечого сказати.

*) Дію третю й четверту можна виставляти, як дві картини третьої дії.

В такому разі задня стіна картини першої — завіса, що намальовано на ній двері.
А по закінченню картини першої на хвилину робиться темно. В цей момент зникає деко-
рація і починається вистава другої картини без перерви.

Мендл-лакей. Щоб мені з цього місця не зійти! Для кого іншого, то я-б не взявся за таку справу, хоч би мені і повну хату оцю золота насипали! Я-б вам показав тоді, кудюю йти, бо... бо ви не знаєте, який це лихий хазяїн! (Обидва хлопці здивовані).

Мотл Косий. Шімеле Сорокер — лихий хазяїн?! Це ви кепкуєте з нас!

Копл Фалбон. Берете нас на глузи!

Мендл-лакей. На глузи? Хай кому глузи на носі виростуть! Він мені тисячу разів, може, наказ давав, щоб чоловік у бідному зодягові й порога в нього не переступав, а робітника, приміром, кравця, щоб гнав я втришия! (Обидва хлопці оstownіли).

Мотл Косий (до товариша). Що ти скажеш на це? Ти пойняв би цьому, наприклад, віри?!

Копл Фалбон. Людина міняється. Як гроші дістанеш, то зробишся таким буржуком, як і інші буржуки!

Мотл Косий (витягає гаманець, вишкрібає монету й дає лакеєві). Нате вам! Хай уже буде, як ви кажете!

Мендл-лакей (оглядає монету й ховає в кешеню). Так кого ви кажете — щоб я покликав? Тільки її, панночку, значить, чи...

Мотл Косий. Тільки її! Тільки її!

Копл Фалбон. Не треба інших!

Мендл-лакей. А що їй сказати?

Мотл Косий. Скажіть їй, що два хлопці чекають її, мають її два слова сказати...

Копл Фалбон. Не просто хлопці, а хлопці, що робили з нею аж три роки коло одного столу.

Мендл-лакей (жує. Згадав щось). Ні! Самі „хлопці“ не годиться! Мало яких хлопців на світі нема! Потрібне ім'я. Ім'я потрібне!

Мотл Косий. Коли так, то скажіть їй: Мотл Косий і Копл Фалбон мають її бачити.

Копл Фалбон. На два слова: не більше!

Мендл-лакей (заучує). Мотл Фалбон і Копл Косий. Мотл Фалбон і Копл Косий.

Мотл Косий. Не Мотл Фалбон і Копл Косий, а навпаки. Мотл Косий і Копл Фалбон!

Мендл-лакей. Ага! А слово „хлопці“ треба казати обов'язково? (Обидва хлопці починають нервуватися).

Мотл Косий. Ви-ж даремно гаєте час!

Копл Фалбон. Ще й сам він — гляди! — надійде.

Мендл-лакей. За нього не клопочіться. Його й дома нема! пішов гуляти. Зробив — ай, зробив! — гешефт: усі треатри в місті позакупляв. Як схочете ви піти в треатр, то мусите прийти спершу до нас (обидва хлопці презириються), а ми: як схочемо, то пустимо вас, а ні, то не минеться вам попростояти на дворі. Шуткуєте ви з нами? (Бачить, що хлопців це не дивує, то провадить далі). А ви це знаєте, що ми багаччі за Файнів? Вони оббивають нам пороги. Поперідь вони до нас свата по тричі на день засилали, а потім і сами прийшли: і все з-за сватовства. Вони аж не тямляться, аж у землю лягають за нашу панночку! А синок їхній загруз аж оце поки! (Показує на вуха), а вона в ньому — по саме нікуди!

Мотл Косий. Закохана?

Копл Фалбон. Давно вже? З якого часу?!

Мендл-лакей. З якого часу, не знаю, але у них і вдень, і вночі шурки-мурки. Або він до неї, або вона до нього, та тільки обнімаються, тільки цмокаються!.. Так як же їй сказати? Два хлопці Копл Косий і Мотл Фалбон... Пху! Я заплутався через вас! Як ви мені морочите голову!

Мотл Косий. Не кажіть ім'я. Скажіть тільки: два хлопці та й кінець.

Копл Фалбон. Аби був кінець.

Мендл-лакей. Мені однаково. Я йду... Але може скоїться, що сюди надійде халера...

Мотл Косий. Яка халера?

Копл Фалбон. Він, мабуть, має на увазі Еті-Мені.

Мендл-лакей. Яка Еті-Мені? Про Еті-Мені забудьте. Її вже кличуть не Еті-Мені, а Ернестина Юхимовна. (Іде й вертається назад). Посидьте поки-що отут, чи тут. (Сажая їх, іде, жує й заучує). Мокл Фосий і Фойл Фалбон... Котл Фосий і Моппл Фалбон. (Виходить).

2.

Обидва хлопці - кравці обережно сідають на плетені крісла і розмовляють стиха.

Мотл Косий. Чудний лакей!

Копл Фалбон. Якийсь пришелепуватий! (Мовчать).

Мотл Косий. Хто перший почне: я чи ти?

Копл Фалбон. Починай перший ти, а потім я.

Мотл Косий. А як до чого прийде, то ти вихопишся перший?

Копл Фалбон. Я не буду вихоплюватися!.. Ти з чого почнеш?

Мотл Косий. Я почну так (відкашлюється і репетирує схвильованим голосом): те, що ми прийшли сюди, Бельке, те, що принесло нас, не стосується ні до кого...

Копл Фалбон. Тільки до вас самих!

Мотл Косий. Ну? Ти хочеш казати? Кажи! (Сідає).

Копл Фалбон. Ні, кажи ти! Кажи!

Мотл Косий. Чого-ж ти мене перебиваєш? (Встає, прокашлюється, кладе руку на серце і репетирує далі). Тут ідеться тільки про вас, Бельке, про ваше щастя, про вашу долю на все життя! Нам не приходится встрявати до чужих справ. Ми знаєм це... Але нам несила було вдержати себе, бо ми дізналися, що ви з'ясуєте, чи інші пак з'язують вас на цілий вік з людиною, що негідна!—негідна бути під одним дахом з вами! Дихати з вами одним повітрям!

Копл Фалбон. Добре сказано! А як вона питає тебе, до чого ця розмова?

Мотл Косий. То я їй усю правду і скажу: як ми любимо її обидва, не знаю вже й відколи. Вмираємо...

Копл Фалбон... душею й тілом! (Прислухається одним ухом). Мені здається, вона йде..

Мотл Косий (дослухається) Хто? Бельке?! (Застібається на всі гудзики, лагодиться до виступу й відкашлюється).

3

Бельке (ввиходить. Хлопці ідуть назустріч. Вона їм простяга обидві руки). От добре, що ви прийшли! Сам бог приніс вас. Де ви були досі?... Всі очі видивилась я, вас ждучи. Вже тиждень втратила...

Мотл. Чи ви знаєте, Бельке - серденько, як ми журилися!

Копл. Хіба до вас і допустять?!

Бельке. Хто?

Мотл. Отой жидівський оборонець ваш!

Бельке. Ох! Що ви знаєте? Що це за хата стала! А моїй журбі хіба є край?!

Мотл. Ми добиваємось до вас, не знать, з якого часу добиваємось ми!

Копл. Мов крізь залізну фортецю!

Мотл (до Копла). Не перебивай же мене! (Копл замовкає). Ми хотіли сказати вам, що ви й не знаєте, які ви любі, як нам запали у саме серце.

Копл. Немов сестра! Мов рідна сестра!

Бельке. Не те!.. Ні! Не час тепер на це! Тепер треба мене...

Мотл. Ми ладні для вас на все!

Копл. В огонь і в воду!

Бельке. От-от-от! Оце — найголовніше! Ви повинні допомогти урятуватись мені звідси: урятуватись з цієї хати! Ви бо й не знаєте, що це за хата стала! Що за людина — тате! Відколи вибрав він великий виграш, його й не пізнати! Ніколи я не бачила його таким сердитим. Тепер: якась дурниця, а він палає, як огонь. Не дає й слова вимовити й голови підвести... А головне: він хоче видати мене за того... (Затуляється).

Мотл. Знаємо! Чули вже! Ми знаєм все!

Копл. За того буржука?! Не діждав би він!

Бельке. Він тут недавно був. Вони усі були тут: просили до себе... Ми обіцяли бути. Але я потім сказала, що не буду... так тате мій такий бешкет утнув!.. Було усяк. Галасування й сльози, і що ви хочете... А я собі поклала раз назавжди: ні! ні! ні! Що я? Якась лялька, що дам себе купувати та продавати?!

Мотл і Копл (разом). А вже - ж, що так! Инакше й бути не може!

Бельке. Я не віддамся! Ні за кого не віддамся! Я утечу від них. Тікати му в світ: куди очі мої дивляться! Шматочок хліба на третій через два дні, аби не... (Затуляє обома руками лице і тихо плаче).

Мотл. Бельке! Душко! Серденько! Не плачте! Ми вам поможем!

Копл. В огонь і в воду!

Бельке (жваво). Так ви мені допоможете? Я знала, що ви мені можете. Я хочу їх провчити: — тате й маме хочу я провчити. Я хочу налякати їх: вчинити бешкет! Утекти! Насеред ночі утекти! Недалечко: в сусіднє місто, на першу станцію втекти. Ой, як вони перелякаються! Ой, як вони шукатимуть мене! Тоді я здобуду все, що схочу!..

Мотл. Ой, — щоб ви жили, Бельке! — які ви розумні!

Копл. Розумні, як світ!

Бельке. Так ви мені допоможете тікати?

Мотл. і Копл. Коли?

Бельке. Хоч і цієї ночі! Вони підуть туди. Я буду сама. А ви будьте наготові отут під вікном. Ви мусите наготувати візника... а вам же треба грошей?..

Мотл і Копл (обидва). Що гроші? Хто гроші? Не треба! У нас є гроші!

Бельке. Пам'ятайте - ж! Тільки вони підуть, я одчиняю вікно... Ой! Маме йде! (Кидається на бік).

4

Еті-Мені (ввіходить з другого боку. Обидва хлопці аж прикипіли до місця. Вона оглядає їх). Чи ти ба! Копл! Мотл! Мабуть, до чоловіка? Як же ви ся маєте? У кого робите? Чого ви не сідаєте? Що - ж! Раз зайшли вже, то можна - ж і посидіти трохи. Ви хочете побачити мого чоловіка? Сьогодні ви його не побачите... Завтра теж ні. Позавтрьому теж ні, бо він раз-у-раз дуже занятий.

Він підписав контракт із цілою компанією. Гешефт! Великий гешефт! Дуже великий гешефт!..

Мотл Косий. Ага! знаємо.

Копл Фалбон. Ми чули вже.

Еті-Мені. Що чули?

Мотл Косий. Що реб Шімен зробив великий гешефт.

Копл Фалбон. Все місто закупив!

Мотл Косий. З усіма театрами!

Копл Фалбон. З усіма готелями!

Еті-Мені (здивовано). Хто вам казав це?

Мотл Косий. Кажуть усі.

Копл Фалбон. Все місто, як стій!

Еті-Мені. Все місто?

Мотл Косий. Від краю й до краю!

Копл Фалбон. Аж клекотить, як у казані!

Еті-Мені. Бодай їм клекотіло в серці та в животі! Звідки вони визнають так швидко? Вже, мабуть, сват роздзвонив! От довгий язик!.. Так ви не можете його, значить, чоловіка мого, тепер побачити, але, коли його вам дуже треба, ви можете сказати мені.

Мотл Косий. Нетреба нам нічого.

Копл Фалбон. Ми ввійшли просто так.

Еті-Мені. У гості тоб-то? Ну, що - ж! Це дуже гарно з вашого боку. Ненавижу я оцих злидарів, оцих шелихвостів, — хай бог не кара за таке слово! — що скільки не давай їм, і скільки не роби їм, усе їм мало! Як в драний міх! Так ви, значить, маєте все? Мені дуже приємно. Дуже гарно з вашого боку, що ви не забуваєте старих своїх хазяїв! Заходьте коли-небудь! Знаєте, коли? Як бог дасть свято. (Обидва хлопці презираються й встають). Тоді мій чоловік буде вільний. Тільки щоб не заводили балачки про те, що колись було. Йому одвертає. Ви розумієте? Пальця у рот не треба вам вкладати, бо ви й одкусите. (Хлопці задкують до дверей, втираючи на собі піт). Ідіть здорові й бувайте здорові! Пам'ятайте - ж! У свято, як бог дасть. Для нас ви — любі гості! Я вас вгощу вишнівкою й варенням... Ідіть здорові! Бувайте здорові! (Еті-Мені виходить праворуч).

5

Хлопці повертають ліворуч і сам-саме біля виходу зустрічаються з Шімеле Сорокером.

Шімеле Сорокер (ввіходить знадвору в пальті й з ципочком). А? Благословений будь усякий, хто приходить, гості мої! Що ви тут поробляєте насеред середи в суботу ввечері? Чого це вас ввесь час не видно? Чого ви ховаєтесь, наш брат — ножиці й утюг?..

Мотл Косий. До вас приступити тепер — все одно, як до царя! Ми вже кілька разів були тут, так він не підпускає.

Шімеле Сорокер. Хто?

Копл Фалбон. Костолом отой! Служник!

Шімеле Сорокер. Чого ви йому потураєте? Ви-ж свої люди, наш брат!

Мотл Косий. А він каже, що ви дали йому наказ, що як зайде, бува, сюди кравець який, то щоб давати йому в потилицю!

Копл Фалбон. Іменем бога Ізраїля к чортам собачим!

Шімеле Сорокер (аж скипів). Я так казав?! Я?! (Хапає дзвоник і калатає як на пожежу).

6

Ні жива, ні мертва вбігає Еті-Мені.

Еті-Мені. Хто це дзвонить? (Угледівши хлопців). Ви й досі тут? (Хлопці хочуть вислизнути, але Шімеле затримує їх).

Шімеле Сорокер. Це я дзвонив. Де він, той лакуза клишоногий?! Глузівник отой?

Еті-Мені. А що хіба? Нащо він тобі здався?

Шімеле Сорокер. На те, на що барана під ніж кладуть! Я йому хотів тільки показати, як козам роги правлять. Щоб він мені облишив вигонити людей із хати! (До хлопців). Як же ви ся маєте? Давно вже скучив я за вами: за одним все таки верстаком працювали який-он час? Заскакуйте, то ми посидимо трохи, поговоримо, перекинем по одній, наш брат!

Еті-Мені. Чи ти сказився? Хто тобі дасть тепер навіть краплину капнути на губи?! Ти викинув і з голови, що ми оце повинні до такого-он візиту готуватися? (Дивиться на дзигарі). І вже пора й вбиратися. Мотл і Копл не ремствуватимуть: вони — свої люди. Вони зайдуть краще колись удруге.

Мотл і Копл. (Задоволені. Обидва разом). Краще удруге.

Шімеле Сорокер (протяга їм руку). Не забудьте-ж, що тільки „до побачення“, й заходьте у суботу. Тільки йдіть просто: не питайтесь ні в кого. Не дивіться на запеклого воротаря, що коло дверей. А як він вас не впустить, то щоб ви йому показали, що то є наш брат! (Хлопці виходять обидва на один бік, Шімеле — на другий. Еті-Мені дзвонить у дзвоник).

7

Ввіходить Ейхевед.

Еті-Мені. Отут-о... бачиш? Іди, принеси щітку, вимети й зроби, щоб було чисто!

Ейхевед (придивляється). Де? Здається, тут доволі чисто! Що мені замітати тут? Що мені тут прибирати?

Еті-Мені. Дівчино! Тобі говорять: „чистити“, то ти повинна чистити! Ти-ж бачила, що тут сиділи два хамли?! Понапаскуджували тут своїми чоботями! А вона ще совається з своїми запитаннями: де й що?..

Ейхевед (знижує плечима й виходить).

8

Бельке (ввіходить. Голова зав'язана їй білою хусткою. Держиться за голову). Що тут за галас?

Еті-Мені. Це я кликала сюди покоївку. (Занепокоєно). Чого ти держишся за голову, доню?

Бельке. Нічого, маме! Воно минеться.

Еті-Мені (ще більше занепокоєна). Чи в тебе не перехід часом? Не дай, боже, щоб ще не скоїлось тобі чого!

Бельке. Перехід не перехід, а просто морозить трохи...

Еті-Мені. А тобі часом не ломить кості або в боку не коле?..

Бельке. Кості не ломить, а в боку трохи коле...

Еті-Мені (ламає руки). Вей із мір! Це — флюєнція!

9

Шімеле (ввіходить з хати. Біла сорочка на випуст. Держиться за комір. Голову — вгору. Не бачить дочки). Еті-Мені! Пху! Хотів сказати: Ернестино Юхимовно! Де ти? Що ти за сорочку мені наготовила? А комір як не задавить! Він мені очі випирає з голови, хоч сядь та й плач, наш брат!

Еті-Мені. Скинь, то я тобі іншу сорочку дам. Є чого репетувати!

Шімеле-Сорокер (держиться за горло). Тобі легко сказати: іншу сорочку! Ні сюди, ні туди! Чистий тобі наш брат! (Побачив дочку). Що це? Голову зав'язала?

Еті-Мені. Дитина нездужає: у неї флюєнція.

Бельке. До інфлюєнці далеко ще. Трохи нездужаю...

Шімеле-Сорокер (забув і про комірець). Так чого-ж ви мовчите? Чого-ж ти не ляжеш? Пошліть по лікаря! (Дзвонить).

Бельке. Нащо? Не треба! Воно і так минеться. Я ляжу трохи. Може пересплю. Не будіть мене!..

Еті-Мені. Піди ляж. Спи на здоров'я! Тебе не будитеме ніхто! (Бельке виходить).

10

Ввіходить Мендл.

Шімеле-Сорокер. А-ну, Мендле, ноги на плечі та мерщій лікаря сюди!

Еті-Мені. Нехай опісля, як прийдеш із візиту! Хай вона краще тепер поспить! (До Мендла). Не треба кликати лікаря!

Шімеле-Сорокер. Може-б відклали ми візит на інший раз?

Еті-Мені. Про мене. Мені візит той, як у петлю лізти!

Шімеле-Сорокер. Що значить? А сватання?! Працював, головою об стінку бився, землю носом орав, а до самого кінця дійшло, так виходить: наш брат?

Еті-Мені. Коли так, то йди-ж та одягайся!

11

Виходить Ейхевед із щіткою, з крильцем і з вохкою ганчіркою.

Еті-Мені. Ось глянь на дівчину! Їй сказано замести трохи, а вона приперлася з усіма причандалами!

Шімеле-Сорокер. Так як ти кажеш? Щоб по лікаря не посилати?! (До лакея). Потривай трохи! (До жінки). Може, це так... інфлюенція?

Еті-Мені. Ти-ж чув, що дитина хоче спати? Просила, щоб її не будили!

Шімеле-Сорокер. Не мала баба клопоту та купила порося. На віщо-ж здався мені усякий тарарам та всякий... наш брат? (Виходить у покої. За ним Еті-Мені).

12

Мендл-лакей і Ейхевед-покоївка дивляться одне на одне, не кажучи ні слова, хапаються потім за боки й заходяться від довгого сміху, що чим далі, тим голосніш бренть.

Хутко завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Багаті покої. Гарно освітлена заля. Господар реб Ошер Файн, багач-еврей з пузом та з лисиною, мовчун великий, не випускає сигари з рота. Він сидить за зеленим столиком із трьома гістьми і грає в преферанс. Решта гостей-аристократів сидить побіля грачів і дивиться їм в карти з великим зацікавленням.

Від грачів злітають тільки поодинокі слова серед мовчанки:

- Винова сімка!
- Пас!
- Шістка-жир!
- Пас! Пас! Пас!

Коло другого столу, де лежать всякі альбоми великі й малі, сидить мадам Файн, зовсім инша, ніж її чоловік: зелена й худа, але затоплена уся в брилянтах, а біля неї гості — жінки з великопанства. Всі прибрані й обвішані коштовними прикрасами. Дами сидять поставно, як дійсні аристократки, перегортають альбоми, а дві з них сидять обабіч мадам Файн і точать з нею розмову впівголоса. Решта дам, що ніби заглиблені в альбомах, дослухаються до розмови на всі вуха й презираються поміж собою багатозначно, викривляючись по-модньому на всякі лади.

Ковтун Юхим Пантелеймонович заради Файнівської вечірки прибрався як-найпишніш: у фрак, з білою краваткою, у білих рукавичках і взяв на себе роль мажордома, що прислугує гостям: не як слуга, а як гарний знайомий в домі. Тримає себе оддалеки, але як-найбундючніше, як управитель, що паном є над всім і над всіма.

Сват Соловейчик також тут. Прибрався він, як на свято — аж сяє! — й не може всидіти на місці.

1

Мадам Файн. Не треба бути вродливою, не треба бути розумною: треба лиш мати щастя.

Перша пані. Що ви цим хочете сказати, Гертрудо Григоровно?

Мадам Файн (пропускає поз вуха). Ви розумієте? Мій чоловік має безліку виграшних квитків, не знати, з якого й часу, проте він не виграв. А цей,—з респектом будь сказано!—що тільки й мав, що один квиток, і мусив же його квиток нестемнісенько - ж вам узяти: ще й взяти щонайбільший виграш! (Сторонні дами переглядаються і посміхаються багатозначно). Ви вірите мені, чи ні, але я запевняю вас, що в той день, як мені розповіли, що великий виграш припав оцьому... Сорокеру, так я була, як не жива. Спершу я не йняла віри... Потім, як прийшов мій чоловік, а Соломон мій за ним, і сказали мені, що на власні очі бачили директора Голдентоллера, і що він їм сам сказав, що історія правдива, мені зробилося—з респектом сказано будь!—так погано, що — хвилина, і я-б упала непритомною. Цілісіньку ніч потім кляли мені холодні рушники: мене здавили якісь спазми чи що... І тепер ще, як згадаю, аж мороз ходить мені по тілу!

Сторонні дами (хитають головами). А-й-й-й!

Перша пані. Він же от-от, кажу, буде вам сватом, Гертрудо Григоровно!

Мадам Файн (пропускає слова ці поз вуха). Ото-ж і з сватанням: я вже прохала бога, щоб він дав моему Соломонові одружіння з чужини, з великого міста, з великої сем'ї. Такий син, як мій Соломон!... Але мені не приходитьсь його хвалити: його знають. А насамкінець і сюди приплуталася тінь: кохання—з респектом будь сказано. (Сторонні дами криво всміхаються).

Одна з них (стиха). Кохання до п'ятидесяти тисяч!

Друга. Гертрудо Григоровно! Це—правда, що—кажуть—він за своєю дочкою дає п'ятдесят тисяч?

Мадам Файн. Хай вам здається, що він дає й сімдесят п'ять тисяч! А коли-б дав він і всі сто тисяч? Не може?! Одним же одна дитина. Ви-ж не повинні забувати, хто—він,—з респектом сказано будь!—а хто—ми...

Перша дама. Зате дівчина, кажуть, із себе дуже гарна!

Друга дама. І кажуть, що й додільна!

Мадам Файн (пропускає це все поз вуха). Коли-б прийшов, наприклад, сват і запропонував мені таке сватання, то, певне-б, відчинив у мого чоловіка головою двері, але, коли вплуталось у середину—з респектом сказано будь!—кохання...

2

Відчиняються двері, з'являється Ковтун і урочисто викликає, уклонившись, імення гостей що допіру прибули.

Ковтун. Семен Макарович Сорокер! Ернестина Юхимовна Сорокер! (Вклоняється їм, пропускає їх поз себе, як родич, по-панібратськи осміхаючись. Кравець у новому циліндрі на голові. Кравчиха, модно зодягнена, — у всіх фарбах веселки. Всі гості повертають свої очі до прибулих).

Шімеле Сорокер (протягає Ковтунові руку). Як ся має Юхим Панте... Панте...

Ковтун (закладає руки назад і підказує йому стиха). Пантелеймонович...

Еті-Мені (смикнула чоловіка за рукав). Ходім! Із ким ти став балакати?

Шімеле Сорокер. Це-ж Ковтун! Наш колишній управитель, наш брат! Ти його не пізнала? (Господарь реб Ошер Файн кидає карти, встає і йде вітати любих гостей. Мадам Файн також звелася з місця).

3

З бокових дверей ввійдуть Соломон і поспішає до прибулих гостей.

Реб Ошер Файн (до гостей ідучи). Благословен будь всякий, хто приходить гостем! Ми вас давно вже виглядаєм. Чого так пізно? Де ваша дочка?

Шімеле Сорокер (спиняється з циліндром на голові). Винна вона! (Указує на жінку). Як почали вбиратися—як почали вбиратися, що не зодягнеш,—погане. А як ми вже були кругом готові (оглядає своє нове вбрання), так вона каже мені, що не піде зо мною, поки я не надіну циліндр. А я їй кажу:—нащо мені циліндр, оцей димар на голові? Так вона мені каже:—„усі стикрати так“. А я їй кажу:—„а як стикрати собі одріжуть носа, то їй я мушу?“ (Знімає циліндр. Ковтун підбігає, хоче взяти покласти: кравець не дає).

Один з гостей. Ха-ха-ха! „Одрізати носа“... Добре сказано?

Сват Соловейчик (виростає). Ха-ха! Чудово! Як Семен Макарович скаже слово, так це—что-нібудь особливоно!

Реб Ошер Файн (бере кравця за руку). Ходім, я вас представлю моїм гостям! (Підводить його до кожного зокрема. Голосно). Макар Семенович Сорокер! Будьте знайомі! Макар Семенович Сорокер!

Шімеле Сорокер (перебиває його). Не гнівайтесь, ви перекрутили на лівий бік!

А в цей же самий час мадам Файн ухопила мадам Сорокер, поцілувалась спершу в губи, а потім представляє її іншим дамам.

Мадам Файн. А де ваша донька?

Еті Мені. Щось не зовсім... Боюсь, як би не фленція!

Мадам Файн. Хай бог боронить! Звідки це ви взяли? Буває, що людина й захворіє... Ось і я була—з респектом сказано будь!—цілий тиждень не зовсім... (садовить кравчиху на чільному місці).

Перша дама. Із неї б-самої на всіх нас вистачило, не вам кажучи!

Друга дама. А здоровнюча! Як не репне, боже милий!

Реб Ошер Файн (до кравця). Де це ваша дочка? Чого це невидно їй?

Шімеле Сорокер. Заслабла ні з сього, ні з того. Застудилась, а може і вчаділа... Зосталась дома.

Реб Ошер Файн (садовить гостя на чільному місці. Шімеле розташовується дуже широко. Господар підносить йому коробку з сигарами). Що ви палите? хотів сказати: що вам більш до смаку: сигари чи цигарки? Шкода,—овва!—що ваша донька не прийшла!

Шімеле Сорокер. Правду кажучи, не палю я ні сигар, ні cigarок, але дарма. Як селяни кажуть: від прибутку голова не болить? (Бере сигару).

Один з гостей. „Від прибутку голова не болить!“. Ха-ха! От сказано! (Всі інші сміються).

Соловейчик. Ха-ха! замечательно!

Шімеле Сорокер (підносить сигару до рота). Хто з вас, панове, гарячий? У кого є огонь? (Кілька душ хапаються до кешені й підносять кілька сірників в один раз). Велике вам спасибі! (Стромляє сигару до огню, пихкає - пихкає, а вона не куриться).

Соловейчик (що стояв оддалеки, підбігає). Ізвініте! Ви забули одкусити пупчик.

Шімеле Сорокер (до свата). Що я: вагітна жінка, чи що, що буду одкусювати пупчик?

Хтось з-по-між гостей. Вагітна жінка? Ха-ха! Добре сказано? (Решта сміється).

Соловейчик. Замечательно. Ха-ха!

У цей же самий час дами упадають коло кравчихи: хто підносить їй стілець для сидіння хто підставляє стільчик під ноги, а хто показує альбом. Мадам Файн — сьє і осміхається! — наглядає, щоб усім давали чай. Чай сервірує Ковтун хвацько, як фокусник.

Шімеле Сорокер (хапає Ковтуна за фрак). Юхиме Пантелеймоновичу! Чого ви крутитесь, як кантор на молитві „вейнарідох“? Стривайте на хвилинку: я вас хотів щось запитати. Чи пам'ятаєте, як ви казали три тижні перед цим, що на виграшний квиток, відколи світ стоїть, іще ніхто не вигравав? „Це банки та контори повигадували!“ — казали ви, наш брат!

Мадам Файн (сама не своя від скандалу, що сват її веде розмову з її приказчиком. Вона моргає чоловікові, щоб той урятував стан справ і покрив скандал).

Реб Ошер Файн. Вам слід „мазл-тов!“, Семене Макаровичу! Ви, кажуть, зробили великий гешефт!

Один з-по-між гостей. Мільйоновий гешефт.

Шімеле Сорокер. До мільйонів ще далеко, але, як бог захоче, то будуть і мільйони!

Один з-по-між гостей. Кажуть, що ви зробили синдикат на всі кінотеатри в місті?

Ще один з-по-між гостей. В Америці це звати „трест“.

Шімеле Сорокер. Як його звати в Америці, не знаю, але з усіх гешефтів, що мені пропонували, це — найкращий, найліпший і найповажніший! А мільйони в бога... (пускає дим) Ви не можете уявити, скільки мені гешефтів пропонували. Я стільки волосся не маю на голові. І всі, ввесь світ ураз заприятелювали зо мною як-найщиріше! (Дзвінок).

4

Ковтун (пливе до дверей. Вигукує). Генріх Феліксович Гімельфарб!

Реб Ошер Файн (бере Гімельфарба під руку, підводить його і представляє гостям). Генріх Феліксович Гімельфарб, бухгалтер комерційного банку.

Шімеле Сорокер. А-а, старий знайомий (Дає йому руку). Що чути нового, наш брат?

Гімельфарб. Та-ак, старий... старий знайомий. (До господаря). Я перший сповістив їм добру звістку, що вони виграли великий виграш. (До кравця). Га? Не я хіба перший?!

Шімеле Сорокер. Перший—не перший, але з перших!..

Один з гостей. Перший—не перший, але з перших!.. ха-ха! Добре сказано!

Соловейчик. Як Семен Макарович скаже, так що-нібудь особеново!

Шімеле Сорокер (до свата). Хіба я що сказав такого?

Гімельфарб (до кравця). Взагалі жаліться вам на наш банк не приходиться!

Шімеле Сорокер. Щоб мені стільки здоров'я, скільки я в ваш банк поклав! Усім бідним ремесникам стільки-б вкладать!

Гімельфарб (до кравця). Спрашивається: коли так, що-ж за історія, що ви нас ні з сього, ні з того кинули? Це називається „чорная неблагодарность“, або: віддячили грудям у спину! Це не значить, що ви нас—не дай, бог!—обезщастили, але це зачіпає. Амбіція! У нас же не аби-який банчок, як інші є банчки! Наш банк міг би стояти і в Києві, тоб-то пошану й там мав би. Велика річ нам: видати півтора ста тисяч! Як пху! (Робить рукою).

Шімеле Сорокер (не розуміє, п'є свій чай і оглядається).

Гімельфарб (не кидає тієї самої розмови). Ми не кряжимо—боронь, боже!—за вашими грошима! Сількись, хотілося-б мати такого клієнта, як ви! Чому-б і ні? Але-ж, коли узять назад: що ми робили, коли ще ми не вигравали оцих двохсот тисяч? Нас тільки зачіпає, що ви ні з сього, ні з того забрали усі гроші.

Шімеле Сорокер (широко усміхається). Яка лемішка? Які сливи? Чого він крутить ярмолко цей?

Гімельфарб (ведучи розмову й далі). В першу хвилину, як ми побачили ваш чек на таку суму, зробилось нам трохи не по собі, і ми хотіли послати до вас спитатися, чи це не помилка? Але, як чули ми, що робите ви якийсь колосальний гешефт, синдикат та що будете ви Пісон-Рамзес, то ми спиталися у нашого директора пана Голдентоллера, і нам директор велів не робити жодних запитань і видати. З його наказу видно було, що він ремствує, і він правий, бо який би гешефт великий не був, то вам не можуть бути потрібні в один день всі півтора ста тисяч! Следовательно, тут мусять бути якісь підстави, що ви хочете перенести свій контокоррент до іншого банку. Я не питаю вас, до якого саме, бо конкуренції ми не боїмось. Я лиш питаю: які цьому підстави? Чого-ж? Кажіть! Тут кругом—люди! (Публіка починає цікавитись оточує кравця й бухгалтера. Дами прислухаються віддалеки, про віщо йде розмова. Ніхто іще не розуміє, а менш за всіх кравець).

Шімеле Сорокер (до господаря). Скільки виняв я—каже він, оцей Йокл син Флеклів, оцей наш брат?

Реб Ошер Файн. Сто п'ятдесят тисяч!—каже...

Шімеле Сорокер. Ха-ха-ха! Справжній насміхач. (До бухгалтера). Чоловіче добрий! Ідіть лягайте спати!

Гімельфарб. Спати йдіть краще ви: вам вже пора! Я-ж іще молодий. Я хочу жити! Іще-ж кажуть: і танці будуть!.. Ви-ж не танцюєте, Семене Макаровичу, а я танцюю.

Шімеле Сорокер. Танцюй! Танцюй на здоров'я! Але що-ж це за півторака тисяч, що ти говориш?

Гімельфарб (з досадою). Во-первих, попрошу вас, щоб ви мені не тикали!

Шімеле Сорокер. Щоб що? (Заплющує одне око).

Гімельфарб. Не тикали щоб! Щоб не зверталися до мене на „ти“! Я таки молодший за вас, на багато молодший, але-ж я не хлопчик!

Реб Ошер Файн (хоче їх помирити). Оттакої!

Соловейчик (й собі між ними). Чепуха!

Гімельфарб. А во-вторых, на бісового батька вам те, що вмерло. „Що це за півторака тисяч“? Ви, може, скажете, що це — не ваш чек, що приніс якийсь Романчук чи Кременчук?!

Шімеле Сорокер. Не Романчук і не Кременчук, а Вігдорчук! Це — один із моїх двох компаньйонів, що я зробив із ними фільмгешфет. Йому-ж ото я й виписав чек на п'ятнадцять тисяч.

Гімельфарб. Ви хочете сказати: на сто п'ятдесят тисяч!

Шімеле Сорокер. Це хочете сказати ви. Я кажу лише стільки, скільки там уписано!..

Гімельфарб. Коли ви кажете лише стільки, скільки написано там, то мусите сказати: сто п'ятдесят тисяч!

Шімеле Сорокер. Чого?

Гімельфарб. Того, що ви звеліли стільки видати!

Шімеле Сорокер. То ви, виходить, пошиваєте мене в дурні?

Гімельфарб. Ні, це ви мене хочете ославити брехуном а-чи мошенником, або глузуєте ви! Бог вас знаєт! (Публіка ще більше зацікавлюється: їх оточують іще щільніше).

Шімеле Сорокер (до Файна. Вже трохи стурбовано). Що ви скажете, прошу вас, про цю комедію? Я видаю добродієві чек на п'ятнадцять тисяч, а він мені торочить: сто п'ятдесят тисяч! Химерний якийсь наш брат!

Реб Ошер Файн. Поміж п'ятнадцятьма і сто п'ятдесятьма тисячами є якась різниця! Як поміж куркою й ведмедем!

Соловейчик. Замечательно!

Шімеле Сорокер. Що ви вигадки вигадуете? Я сам писав цей чек. Тоб-то не я! писав він, отой Вігдорчук, але я добре дивився, як чек підписував (малює у повітрі цифри). Один і п'ять, і три нолі!

Гімельфарб (малює і собі в повітрі). Один і п'ять, і чотири нолі!

Шімеле Сорокер (малює в повітрі). Три нолі!

Гімельфарб (малює в повітрі). Чотири нолі!

Шімеле Сорокер. Дивіться тільки, як він крутить рукою, оцей... Чотири нолі? П'ять нолів! Шістсот нолів! А словами не стояло ясно: п'ятнадцять тисяч?! Що тепер ви скажете, наш брат?

Гімельфарб. Сто п'ятдесят тисяч! — хочете ви сказати? Сто п'ятдесят тисяч карбованців!

Реб Ошер Файн. Фе! Це — якась кепська історія! (Дами вже стовпилися всі, почувавши, що тут щось відбувається).

Еті-Мені. Що тут діється, Шімеле? Хотіла сказати: Семене Макаровичу!

Весь час, що тут не робиться, Ковтун стоїть геть осторонь і осміхається по-мефістофельському: позирає то на одного, то на другого й сміється. Чути дзвоник.

5

Ковтун (пливе до дверей і оголошує). Максим Васильович Голдентоллер. (На хвилину усі повертають погляд до дверей. Реб Ошер Файн вітає директора й хоче його представити).

Гімельфарб (вискакує в запалі). Ша! Ось тут директор сам! (До Голдентоллера). Максиме Васильовичу! На скільки був чек від пана Сорокера, що виплатили ми отому Мейеровичу чи Відгоровичу?.. Так! Вігдорчукові?

Голдентоллер (холодно). На сто п'ятдесят тисяч карбованців! А що?

Шімеле Сорокер (очі йому бликають). Еті-Мені! Де ми? (Побачив її. Гукає не своїм голосом). Панове! Рятуйте! Біжіть! Догоньте! Хапайте! Мене обікрали! Пограбували! Бідним зробили! Забрали все! Пошили в злидні!.. Поможіть мені піймати грабіжників! (Хапає циліндр і хоче бігти).

Відчиняються двері і вривається Мендл-лакей з переляканим обличчям.

Мендл-лакей (шукає очима). Ізабелли Семеновни тут не було? Як так, то ви — в великій біді. Пане! Ваша дочка вискочила в вікно й гай-гай!..

Еті-Мені (ламає руки). Вей із мір! Вей із мір! Нещастя! Біда на мою голову! Я вже знаю, що це! Я знала, що так буде! Вона мені таки казала: — „маме! Я утечу в світ!“

Шімеле Сорокер (до жінки). Так? Чого - ж мовчала ти, корова? ! Чого ти мені й не заікнулася?! (Хапається за голову). Доню моя! Дитино моя! Геть гроші! Усе геть к бісу за мою дитину! (Вихоплює бумажник із кешені, зриває з себе золотий годинник із цепкою, гука на жінку). Еті-Мені! Знімай! Давай сюди брилянти! Серги! Каблучки! Усі цінні прикраси! (Еті-Мені слухається його, скидає і передає йому. Він збирає це все в циліндр і підносить гостям). Панове! Нате вам оце усе, що в мене є! Робіть із цим, що хочете, аби тільки допомогли мені найти мою дочку! Поможіть мені! Поможіть мені вернути мою дитину!.. (Вибухає плачем. Еті-Мені плаче й собі. Гості мовчать).

Завіса падає

ДІЯ П'ЯТА

На заїзді. Дві кімнати. В одній, великій і ясній, стоять два ліжка по - під стінами, застелені і прибрані. Столик, кілька стільців, канапа й дзеркало. На стінах дешеві портрети у простих рамцях. Два ставнички з квітками. Двоє дверей: одні — просто, другі — до іншої замкненої кімнати.

Коло других стоїть Мотл Косий, наставивши ухо. Посеред кімнати стоїть Копп Фалбон. Тихо розмовляють.

1

Копп Фалбон. Ну?

Мотл Косий (відходить від дверей навшпиньки). Ще спить.

Копп Фалбон. Це не жарти: такої ночі не спати!

Мотл Косий. А переляк? Страхи! Йй увесь час вздрівалося, що за нами заду женуться!

Копп Фалбон. Звідки ти знаєш це?

Мотл Косий. Вона мені казала.

Копп Фалбон. Коли?

Мотл Косий. Сьогодні! Саме, як ти ходив доставати попоїсти та ставити самовар, ми мали тим часом розмову.

Копл Фалбон. Про віщо?

Мотл Косий. Про всячину.

Копл Фалбон. И про те, що буде далі?

Мотл Косий. І про це.

Копл Фалбон. Що що?

Мотл Косий (жваво). Що що?! Ти-ж знаєш, що! Чого-ж ти питаєш? Вона боїться, що, може, батько її нас дожене, і всім нам буде край!

Копл Фалбон. Так яка-ж рада на це?

Мотл Косий. Та, що спершу треба звінчатися! Тоді, хоч він приїде з самим рабином ще й рабиною, пропало все одно! Тепер зістається одна тільки справа: хто буде з нас двох щасливий?

Копл Фалбон. Авжеж! У цім же й уся справа!

Мотл Косий. Так про це-ж ми збалакалися вже давно: або ми віддамо все на її волю, на Бельке, тоб-то, щоб сама вона сказала, хто її вибранець, або-ж ми кинем жеребок!

Копл Фалбон (стурбовано). Але-ж вона поки-що нічого не казала, хто? Чи пак: кого?

Мотл Косий. Дурний! Якби вона казала, то я-б же тобі сказав!

Копл Фалбон. Значить, справа вся ще висить у повітрі?

Мотл Косий (дивиться в повітря). Авжеж, що у повітрі! Але-ж поки що не зайвим буде наготувати, що треба на вінчання!

Копл Фалбон. Наприклад?

Мотл Косий. Наприклад, міньон з євреїв.

Копл Фалбон. Це річ неважка. Дати їм по полтиннику, так вони поприбігають.

Мотл Косий (жваво). Бодай би я мав такий рік, коли такий план не до діла!

Копл Фалбон. А може в них рабина нема? То можна зробити, щоб простий єврей звінчав. Аби тільки людина чесна.

Мотл Косий. Щоб я так жив, з тебе розумна людина: є олія в голові!

Копл Фалбон. А, може, в них немає хупи, то можна й чотирма жординами обійтися, а зверху нав'язати велику хустку... Це — не біда!

Мотл Косий (обнімає його). Тебе слід вицілувати за це, Копле! Роби все, що ти кажеш, щоб було наготові. Ти підеш, а я залишусь тут: її-ж не можна залишати тут саму.

Копл Фалбон. Боронь боже! (Вагається). Справа тільки в тім: може, нам спершу дізнатися, хто кого, а потім тільки йти?

Мотл Косий. Нащо-ж нам, дурню, гаяти час? Поки ми пізнаємося, а його наднесе лиха година! Ти наготов усі оці обрядові речі, а потім, як прийдеш уже з усім причандаллям, то ми і з нею скінчимо: чи сюди, чи туди! Що-ж! Кому випаде щастя! Запевняю тебе, що, може, ти — цей щасливець, я тобі аніяк не заздритиму! Що мені до тебе? В обох у нас бажання: це — тільки Бельке бачити щасливою!

Копл Фалбон. Так само й я! Ти — може, то твоє щастя! Бо найголовніша річ — Бельке!.. Значить, я йду! (Одягається). Ти-ж доглядай її! (Іде до дверей, вертається, стоїть з хвилину і виходить).

2

Мотл Косий (сам собі). От лемішка! Він ще надію має! Мені здається, що й сліпий побачить уже, в кому Бельке закохана! (Дослухається). Здається мені, що вона ворушиться...

3

Відчиняються двері з другої кімнати, і на порозі становиться Бельке. Сяє і осміхається.

Бельке (чепурить розпатлане волосся і озирається). Нема нікого? Де Копл?

Мотл Косий. Пішов по міньон, по хупу та по інше всяке приладдя, як ми умовлялися.

Бельке. Значить, воно сьогодні таки має бути, Мотле?

Мотл Косий. Авжеж! А що? На завтра відкладати?! А як занесе сюди тате?

Бельке. Ша! Не говори нічого, Мотле! Я зовсім не можу про це думати. (Надходить ближче). Мені тільки хочеться порахуватися: показати, що й я людина, що я маю свою хіть, а потім: хай приходять, кажуть, що хочуть... Ах, Мотле, Мотле! Єврейська дочка може звільнитися від свого тате-маме тільки тоді, коли вона віддає свою волю іншому!

Мотл Косий. Хто каже про волю? Хто хоче забрати волю? Бельке, любонько моя! Хіба ми не клялися один одному, що любимось дуже й назавжди! Чи ми не з'язані вже здавна одне з одним, ще перед тим, як татові твоєму прийшло велике щастя — чи пак велике лихо! — вибрати оцей великий виграш. Хіба що ми лиш не казали одне одному про це аж до цього часу!.. А тепер виходить щось таке, немов хто з нас задкує!..

Бельке (з огнем). Я ніколи не задкую! Я тільки плачу на свою долю: за що мені, укоханій одиначці у полохливих тате-маме, найкраще щастя, найкраще свято своєї душі справляти похапцем, крадькома, наче я дію якийсь злочин! Не забувай, Мотле, що тате-ж мені — все-таки тате, а маме — маме!

Мотл Косий. Коли тобі жаль тате-маме, то тут є два шляхи: або чекати, коли вони прибудуть сюди, або повернути голоблі і поганяти назад додому.

Бельке. Хай бог рятує! Тоді пропаща я! Ти не знаєш мого тате!.. Ти думаєш, що це така людина, як і була? Не карай мене, боже! Відколи вибрав він великий виграш, то він здичавів! Ні!.. Я мушу зробити йому таку річ, що вже назад її не перекутиш!

Мотл Косий. Значить, тільки за-ради цього?

Бельке (дивиться на Мотла і усміхається). Ах, Мотле! Цікавий Мотле! Ти хочеш зайвий раз вирвати в мене це слово з уст, що я тебе люблю, як жинь?! Копл уже знає все? Ти вже балакав з ним?!

Мотл Косий. Ні, Бельке, я не можу!.. Мені не стає духу!.. Цей парубок — сліпий: він іще й досі має надію: а може він, не я, — вибранець!

Бельке (в журливий задумі). Шкода! Хлопець закоханий у мені!..

Мотл Косий. Неймовірно!

Бельке. Що-ж робити? Говорити мені з ним?!

Мотл Косий. Коли ти можеш! Я йому казав, що ти повинна наостанці сьогодні встановити, за кого з нас двох тобі віддатися. А як ти не встановиш, я його вмовив кидати жеребки чи тягти вузлики: хто вузлик витягне, той...

Бельке (голосно розсміялася). Ха-ха-ха! Ха-ха-ха!

Мотл Косий (здиво ано). Що це за сміх?

Бельке. Мені спало на думку! (Вихоплює хустинку, робить вузлик та ще раз вузлик). Отут в мене два вузлики. Як старшому, я першому дам тягти тобі, то ти й витягнеш вузлик. Ха-ха-ха! (Чути кроки знадвору. Бельке відходить до вікна).

4

Ввіходить Копл Фалбон, спітнілий, обвішаний пакунками та кошиками.

Копл Фалбон. А-а, Бельке вже встала? (До Бельке). Добридень вам. Ху! Оце трохи набігався! (Кладе пакунки й кошики, і витирає піт).

Мотл Косий. Хоч бігав ти не по-дурному! (Дивиться, що є в пакуках).

Копл Фалбон. Боронь боже! Що значить: по-дурному? Зараз ось прийде гурт євреїв з усім приладдям, як умовлялись ми... (показує на кошики), а це хороші речі на закуску: пряники, оселедці й горілки трохи.

Мотл Косий. Браво, Копле! Хоч медалю тобі вішай! Тепер лишається одна річ... Міньон ми матимем. Той, що вінчатиме, вже є. Хупе є також. Пряниками, горілкою і закускою ми забезпечені також... І молода в нас є! Питання тільки: хто з нас двох — жених? Це повинна ти... (схоплюється) чи пак повинні ви, Бельке, встановити! Це залежить від тебе... чи пак: від вас!

Бельке. Ах, мені тяжко! Не по мені!.. Ви знаєте, що я обом вам вдячна: обидва ви для мене стільки зробили...

Мотл Косий. Ми тільки наготовилися робити!

Копл Фалбон. В огонь і в воду!

Бельке (ніби хвилину думає). Ша! Знаєте, що мені на думку спало? Давайте кидати жеребки!

Мотл Косий. Про це ми з Коплом думали уже давно!

Копл Фалбон. Ще перед тим, як скоївся отой великий виграш!

Бельке. Бачите? Про путне щось усі однакової думки! (Бере хустинку з наготовленими вузликами, в'яже ніби новий вузлик і простягає їм обом). Хто з вас старший?

Копл Фалбон (ладен вже був простягти руку). Ти, Мотле, старший!..

Мотл Косий. На цілий рік ще й тиждень наверх року!

Бельке (до Мотла). Як так, то мусиш ти... Чи пак: мусите ви, Мотле, тягти перший (подає тому обидва кінці на хусточці).

Мотл Косий (ніби думає з хвилину, вагається, тягне помалу двома пальцями за кінчик хусточки і... витягає вузлик). Ну?

Копл Фалбон (ізблід. Зітхає. До Мотла). Твоє щастя! Хай бог дасть!.. (Від хвилювання йому заціплює мову. Ковтає сльози).

Бельке. Ай! Фе, Копл! Я на вас не надіялась! За доброго друга вас вважала!

Мотл Косий (до Бельке). Хіба Копл що каже! Навпаки!..

Копл Фалбон. Навпаки! Хай мені буде так, як я обом вам бажаю! Це — доля! Лотерея!..

Мотл Косий. Коли-б він витяг, то-б він!..

Копл Фалбон. Коли-б я витяг, то-б я! Бажаю вам, щоб до старих вам літ усе на... на добре йшло!

Мотл Косий. Хай буде так! Иди-но, поцілуємось. (Мотл і Копл обнімаються й цілуються).

Копл Фалбон. Як на-правду, коли ви хочете знати, мені й давно здавалося, що щасливий буде Мотл, а не я! Куди мені?.. Я завсідги — п'яте колесо до воза! Я не жаліюсь ні на кого! Бог мені свідок, що я любив вас, Бельке, я вас і тепер люблю!.. і що я — добрий друг своєму товаришеві, Мотле! Кажу вам ще раз, що те, чого бажаю вам обом, нехай би хоч половина мені! А що я мав клаптик надії, так я не винен, я-ж — не більше, як людина!.. Але я кидав думкою й на другий бік: що як, не дай боже, я матиму апаца, то я просто їду в Америку... На доказ чого ви маєте. (Розстібається й витягає з бокової кешені книжечку). Оце ось наготовив я собі й паспорт!.. (Мотл Косий і Бельке презираються в зворушенні).

Бельке. Нащо-ж далеко так: аж у Америку? Лишайтеся тут. Будемо гарними приятелями.

Мотл Косий. Не забувай, Копле, хто тебе просить!

Копл Фалбон. Ми ще порадимось; іще поки я тут і мушу справити ваше весілля: я-ж — сват з боку жениха!

Бельке. Ні, з боку молодої!

Мотл Косий. З обох боків!

Копл Фалбон. З обох боків! (Прислухається). Кому-б це йти? Ідуть.

5

Один по одному ввійходить мінйон євреїв. Яких тільки нема! В шапках і в картузах, в довгих лапсердаках і в куцях піджачках... А один з довгими пейсами і в ярмолці під кепкою. Лапсердак пов'язано йому червоною хусткою. Він буде замість раввіна. Другий держить пляшку й чарку. А цей — за шамеса. Іще чотири євреї держать жердиння. Вгорі велика хустка з китицями. Це — хупа. Дві жінки теж просунулись сюди й стоять віддалеки з побожними обличчями, наготові до відповіді: — „благословений він! благословене є ім'я його! амінь“. Хлопчаки вскочили й собі на тихому вінчанні витришки пополовити ачи шматочком поласувати.

Копл Фалбон (киває на того єврея, що замість раввіна). Ну?

Той єврей (до Копла). Ну-ну?! (Моргає на одну жінку, щоб узяла молоду. Підходить до Бельке і бере жовту хустку).

Єврейка (підзиває Копла). Хто тут молодий?

Копл Фалбон (указує на Мотла). Він ось — молодий!

Мотл Косий. Це — я.

Єврейка (подає йому жовту хустку). Накрий, будь ласка, цією - от хусткою лице молодій. Це буде накривання. (Мотл бере жовту хустку, підходить до Бельке тихо і накриває їй обличчя. Єврейка бере Бельке за руку, киває Коплові, щоб той взяв жениха за руку, й ведуть їх до вінця).

Той єврей (до молодого). А табакс? (Молодий не розуміє).

Єврейка. Перстень? Каблучка для вівчання?

Копл Фалбон (хапається до кешені). Перстень?! Є! Є! Я подбав про все! геть про все чисто! Навіть про перстень для вінчання! (Витягає з кешені папірець, вигортає звідти перстень і передає Мотлеві).

Той єврей (до Мотла). Накладай цей перстень молодій і проказуй за мною кожне слово: (Мотл каже за ним) — „Ти присвячена мені цим перснем, як законом Мойсея“. Мазл - тов!

Присутні. Мазл - тов! Мазл - тов! (Копл Фалбон та Мотл Косий хапають один одного в обійми й цілуються).

6

Саме серед як-найбільшого гомону відчиняються двері і вриваються Шімеле Сорокер Еті - Мені, ще й сват — Соловейчик з ними разом. Счиняється гармидер.

Бельке (падає Мотлові на руки). Тате! Маме!

Шімеле Сорокер (оглядається. Не пізнає дочки під жовтою хусткою). Де це вона? Де моя дитина? Чого ви мовчите, панове, наш брат?!

Еті - Мені. Чи ти не пізнаєш її по голосу?

Соловейчик (протовплюється). Пазвольте! Ізвініте, гаспада! Та це - ж вона!.. (Зриває з Бельке жовту хустку). Замечательно! Це історія — что - то особенново!..

Шімеле Сорокер (угледівши дочку, кидається до неї з розкритими обіймами). Донечки мої любі! Аби ти жива була, і мої очі бачили тебе!.. (Бельке падає йому в обійми. Обое плачуть).

Еті - Мені (ламає руки, падає на стілець, хитається і плаче з голосінням). Вей із мір і вінд із мір! Бий мене сила божа, до чого ми та й дожились! Що бачуть наші очі! Бога ми прогнівили, що дитина наша осоромила нас! Що тут робиться? З ким хоче вона до вінця йти?! Ой, сором мені! Сором навік!

Соловейчик (ухопив нишком з пару слівць від євреїв і взнав в одну хвилину все. До Еті - Мені). Ізвініте, мадам! Ви зовсім не знаєте, що ви говорите! Вашу дочку допіру звінчано з оцим - о хлопцем! (Указує на Мотла). Вам слід: мазл - тов!

Еті - Мені (закидає голову, як знепритомнівши). Ой! Бий мене сила божа! Ой, мені лихо! Куля мені в груди! Списом — у серце!

Шімеле Сорокер. Ша! Тихо! Годі вже тобі ліпити галушки, дурна голосільнице, корова ти! Коли - б дитина твоя вмерла чи вихрестилася, то краще - б було? Чи ба, якее лихо! Її дочка вийшла за рівню: взяла кравця, чистого наш брат, а їй гірко! (До дочки). Хто тебе бере? (Указує на Мотла і на Копла). Оцей чи той?! Я ще не розкумекав!

Копл Фалбон (показує на Мотла). Це він — щасливець! Ми кидали жеребки!

Шімеле Сорокер. Що за жеребки?

Копл Фалбон. Як ми обидва були закохані, то тягли вузлики, а він тоб - то й витяг! Таке вже його щастя!

Соловейчик. Замечательно! А я вам не казав хіба, що один із цих двох вашу дочку візьме? Щоб я так жив у злагоді із вами і з вашою дружиною!

Шімеле Сорокер. Так нащо - ж ще й тікати треба було? Ви - ж могли мені сказати, так воно - б було доділа й гарно й ша і... наш брат!

Мотл Косий. Хто-б же посмів із вами говорити?

Бельке. ... після того лиха, що скоїлось, як ти вибрав великий виграш?

Шімеле Сорокер. Що за лемішка? Що за сливи? Нема вже того лиха! Великого виграшу немає й духу! Забрали! Виточили! Вимантачили! Все чисто вичистили геть до копійки! До краю! Такий самий наш брат зостався, як і був!

Бельке (дуже здивовано). Хто? Де?! Коли?!

Еті-Мені. Оті халепи дві, що із театру!

Бельке. Вігдорчук та Рубінчик? Як же це вийшло?!

Шімеле Сорокер. Як не вийшло, а вже пропало! Забрали, як руками, та й чкурнули туди, де білий перець росте, так, що й півень не кукурікнув! і— може, ти думаєш?— не снівся мені перед цим уночі поганий сон, на їхню-б голову він?

Еті-Мені. Амінь!

Жінки (набирають побожного вигляду). Амінь! Благословений він! Благословене є ім'я його!

Шімеле Сорокер. Але досить. Кат їх бери! Аби я свою дитину найшов, то я і радий. Здіймаю руки до бога й кажу: щастя на добре!

Еті-Мені. Амінь!

Жінки (з побожним виглядом). Амінь! Благословений він! Благословене є ім'я його!

Шімеле Сорокер. А що згинуло в мене усе до канцура, то— кара мені за те, що я схотів бути мільйонщиком! Що скортіло мені високого роду! Голова мені закрутилася, і я був п'яний, мов учадів. Тепер чад вискочив, я витверезився, то й бачу, що я був дурний, і що мені слід добряче штани полатати! (До публіки). Панове! Ви, мабуть, чули, що бідний кравець вибрав великий виграш: двісті тисяч карбованців? Це — я! Шімеле Сорокер — звати мене! Ці двісті тисяч витекли, пішли вітром та димом, і Шімеле Сорокер — такий самісінький наш брат, як і був! Тепер в мене весілля, свято: моя дочка на превелике щастя вийшла заміж. Де пряники й горілка? А-ну, лиш наливайте та будем п'ять лехаїм за наш нарід, за... ножиці й утюг... наш брат!

Копл Фалбон (кидається до пакунків та кошків, роз'язує й кладе на стіл). Отут є все: і пити, й закусити! (З євреєм, що за шамеса, виставляє на стіл — пляшки й чарки).

Соловейчик (бере на себе роль боярина й весільного промовця, садовить на чільне місце за стіл молодих, потім сватів: Шімеле та Еті-Мені). Ізвініте! Вам належить сидіти на покуті! (До євреїв). Панове! До столу! (До Копла). А-ну лиш з боку молодого! Наливай чарки! (До жінок). Жінки! Беріть пряники! Кажить „мезейнис“! (Роздає пряники, кладе й собі у рот, на хлопчаків показує) і байстрючатам дайте по шматочку. Це богові до-серця! Воно, таки і пряники-ж до-серця: что-нібудь замечательно! (Жує). Лехаїм, молоді! Лехаїм, свате! Лехаїм, свахо! Лехаїм, стан молодого! Лехаїм, стан молоді! і лехаїм, усі панове! Будьмо здорові! І танцювати нам на чужих весіллях і на своїх! (П'є. Усі чаркуються, п'ють і закусують).

Шімеле Сорокер. Ось слухайте, що я скажу, панове! Історія цього така. В мене сьогодні подвійне свято. Перше — що я найшов

свою дитину, одиначку свою, своє око у голові! Нехай буде здорова й дужа! Хай і мене переживе!

Еті - Мені. Амінь!

Жінки (з побожним виглядом). Амінь! Благословений він! Благословене є ім'я його!

Шімеле Сорокер. А друге — що вона спарувалася з рівнею і вибрала собі дружину з нашого коліна, ножиці й утюг — наш брат. І чути не хотіла про того прилизованого ристократа, що підлабузнювавсь до півста тисяч, що їх я мав дати їй в придане, та що їх оті два байстрюки — жулики й аферисти! — вимантачили в мене разом із стома тисячами, згинуті-б їм із тими грішми за мене й за вас, і за всіх людей!

Еті - Мені. Амінь!

Жінки (з побожним виглядом). Амінь! Благословений він! Благословене є ім'я його!

Шімеле Сорокер. А коли так, то гукнемо ще по-разу: — Лехаїм в честь молодих і в честь їхніх приятелів, і в честь нас усіх, наш брат! (Чаркується і п'є. Усі п'ють з ним). А зовсім особо питиму я ле-хаїм до того, хто взяв мою дочку! (До Мотла) Лехаїм, Мотле! Хай бог дасть, щоб твій жеребок мав більше щастя і довше тривав, ніж мій!

Еті - Мені. Амінь!

Жінки (з побожним виглядом). Амінь! Благословений він! Благословене є ім'я його! (Шімеле й Мотл цілуються).

Шімеле (вже зовсім весело). Ось слухайте, що я скажу, панове! Коли вже доля нас звела отут всіх на весіллі, то й треба-ж веселитися: танцювати, щоб аж чортам у пеклі було душно! А - ну, візьмімося за руки! Ви нам допоможете співати, а ми ушкваримо танець, чи підемо пак у справжній... наш брат! (Гості становляться круг свата, припліскують в долоні й підхоплюють веселий мотив. Встряває і той єврей, що вінчав, а з ним іще один єврей, і йдуть обидва у танець).

Соловейчик (спиняє першого єврея). Дядю! Ви хто такий?

Той єврей (танцюючи). Я — той єврей, що вінчав!

Соловейчик (показує на другого, що з ним танцює). А другий оцей-хто?

Той єврей (танцюючи). Просто собі єврей!..

Шімеле Сорокер. І дуже добре! Це — бравий єврей! Справжній наш брат!

Соловейчик. А я-ж то де? (Закачує собі рукава і йде навпроти нього у танок. Обидва так один навпроти одного й танцюють усе гучніше й веселіше, аж поки вривається в коло єврейка, що була свашкою, і йде в танок, вимахуючи над головами з усякими вихлясами жовтою хусткою. Усі співають, всі плещуть у долоні. Над усіма — голос Шімеле).

Шімеле Сорокер. Голосніше, панове! Жвавіш! Жвавіш, наш брат ножиці й утюг, наш нарід, наш брат!

Завіса поволі спадає.

Перекл. із єврейськ. Гр. Михайлець